T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT ANA BİLİM DALI
SANAT VE TASARIM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİ

EKİN TOPRAK
22715016

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. AYÇA TUFAN BAKNALI

2025

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT ANA BİLİM DALI
SANAT VE TASARIM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİ

EKİN TOPRAK
22715016
ORCID NO: 0000-0003-2047-3537

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. AYÇA TUFAN BAKNALI

TEMMUZ 2025

Ekin TOPRAK tarafından hazırlanan “Resimli Çocuk Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Perspektifi” başlıklı çalışma, **24/07/2025** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunmuş ve jürimiz tarafından Sanat Ana Bilim Dalı Sanat ve Tasarım Programında **YÜKSEK LİSANS** tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman	**İmza**
Doç. Dr. Ayça Tufan Baknalı	……

Jüri Üyeleri	**İmza**
Doç. Dr. Burak Boyraz	……
Prof. Dr. Mehmet Reşat Başar	……

ÖZET

RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARINDA
TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİ

Bu tez çalışması, resimli çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet temsillerini görsel analiz yöntemiyle incelemektedir. Çocukluk dönemi, toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiği ve içselleştirildiği kritik bir evre olduğundan, bu döneme hitap eden görsel anlatıların taşıdığı ideolojik yapı büyük önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında seçilen kitaplarda karakterlerin kişilik özellikleri, mekânsal konumlanmaları, meslek temsilleri, giysi türleri ve kapak görselleri toplumsal cinsiyet perspektifiyle değerlendirilmiştir. Kuramsal çerçevede Simone de Beauvoir, Judith Butler, bell hooks ve Cordelia Fine gibi düşünürlerin yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Bulgular, bazı görsellerin geleneksel cinsiyet rollerini yeniden ürettiğini; ancak giderek artan sayıda temsilde bu kalıpların sorgulandığını ve dönüştürüldüğünü göstermektedir.

Tez, çocuk edebiyatının yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda ideolojik bir alan olduğunu ortaya koymakta ve çocuk edebiyatında toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı anlatıların çoğaltılarak eşitlikçi bir toplum hayaline katkı sunulabileceğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: toplumsal cinsiyet, resimli çocuk kitapları, eşitlik

ABSTRACT

GENDER PERSPECTIVE IN ILLUSTRATED CHILDREN'S BOOKS

This thesis examines gender representations in illustrated children's books through visual analysis. Since childhood is a critical period during which gender roles are learned and internalized, the ideological structure embedded in visual narratives regarding this stage carries significant importance. Within the scope of the current study, selected books are analyzed from a gender perspective by focusing on characters' personality traits, spatial positioning, occupational representations, clothing types and cover illustrations. The theoretical framework draws upon the approaches of scholars such as Simone de Beauvoir, Judith Butler, Bell Hooks and Cordelia Fine. The findings reveal that while some illustrations reproduce traditional gender roles, an increasing number of visual representations challenge and transform these patterns.

The thesis reveals that children's literature is not only a pedagogical but also an ideological sphere and asserts that increasing gender-sensitive narratives in this field can contribute to the ideal of a more egalitarian society.

Keywords: gender, illustrated children's books, equality

ÖN SÖZ

Bu tez, resimli çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl temsil edildiğini görsel analiz yöntemiyle inceleyerek, çocuklara sunulan anlatıların yalnızca bireysel değil, toplumsal kimlik inşasında da belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaya çalıştı. Bu süreç, yalnızca akademik bir üretim değil; aynı zamanda düşünsel bir yolculuk, kendimle ve dünyayla kurduğum ilişkinin dönüşüm süreciydi. Çocuk edebiyatının ideolojik yönünü fark etmek, toplumsal cinsiyetin ne denli erken yaşta içselleştirildiğini görmek ve bu temsilleri sorgulamak, bu çalışmanın bana en büyük katkılarındandı.

Tüm bu sürecin arkasında, bana eşlik eden, katkı sunan ve varlığıyla güç veren pek çok insan vardı. Öncelikle sürecin her aşamasında bilgi ve deneyimiyle rehberlik eden, akademik desteğinin yanı sıra yapıcı yaklaşımıyla motivasyonumu sürekli kılan tez danışmanım Doç. Dr. Ayça Tufan Baknalı'ya çok teşekkür ederim. Bu süreçte onunla çalıştığım için kendimi çok şanslı hissediyorum. Jüri üyelerime, özellikle de yoğun programına rağmen beni kırmayıp tez savunmama katılan Prof. Dr. Mehmet Reşat Başar'a gönülden teşekkür ederim.

Bu zorlu süreci birlikte göğüslediğim, benzer kaygıları ve üretim çabalarını paylaştığım arkadaşım Dilan'a yol arkadaşlığı ve dayanışması için teşekkür ederim. Yüksek lisansla başlayan dostluğumuz, paylaştığımız duygular ve anılarla derinleşti, onun varlığı bu süreci benim için çok daha anlamlı kıldı.

Aynı zamanda bu süreçte bana hem manevi destek hem de moral kaynağı olan kuzenlerim Sevda ve Eda ablalarıma, Öykü'ye ve canım arkadaşım Tarık'a minnettarım. Yanımda olduklarını her daim hissettirdiler.

Çalışma hayatının yoğun temposu içinde tez sürecine zaman ayırabilmemi mümkün kılan iş arkadaşlarıma ve yöneticime de teşekkür ederim. Gösterdikleri anlayış ve destek, bu süreci benim için çok daha sürdürülebilir hale getirdi.

Ve elbette, her zaman arkamda duran, sevgileriyle ve sabırlarıyla bu sürecin en büyük destekçileri olan sevgili anneme, babama ve tüm aileme teşekkür ediyorum. Varlığınız bana güç verdi.

Son olarak, tez sürecinde -özellikle son dönemlerde- yaşadığım sıkıntıları hafifletmek için ellerinden geleni yapan, düştüğümde kaldıran, gözümün yaşını silen, sarılan ve bana her daim bütün mümkünlerin kıyısında hissettiren herkese yürekten teşekkür ederim. Varlığınız, bu yolu yürünebilir kıldı. Hepinize kocaman sarılıyorum.

Ekin TOPRAK

Temmuz 2025, İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET iii

ABSTRACT iv

ÖN SÖZ v

İÇİNDEKİLER vi

ŞEKİLLER LİSTESİ vii

1. GİRİŞ 1

2. TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI 3
2.1. Toplumsal Cinsiyetin Tanımı 3
2.2. Toplumsal Cinsiyetin Sosyal İnşası 5
2.3. Çocukluk Dönemi Toplumsal Cinsiyet Algısı 9
2.4. Toplumsal Cinsiyetin Erken Yaşta Edinimi 9
2.5. Çocuklukta Toplumsal Cinsiyetin Sosyal ve Kültürel İnşası 10

3. TOPLUMSAL CİNSİYET ve ÇOCUK EDEBİYATI 15
3.1. Çocuk Edebiyatı 15
3.2. Çocuk Edebiyatının Toplumsal Cinsiyet Normlarına Etkisi 20

4. SEÇİLEN RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARININ İNCELENMESİ 25
4.1. Karakterlerin Kişilik Özelliklerinin Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi 25
4.2. Karakterlerin Mesleki Rollerle Sunumu ve Cinsiyetle İlişkisi 33
4.3. Emek ve İş Dağılımının Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi 39
4.4. Kapak Görsellerinde Toplumsal Cinsiyete Dair Görsel Kodlar 48
4.5. Karakterlerin Mekansal Konumlandırılması ve Cinsiyet Temsili 59
4.6. Giysi Türleri, Renkler ve Aksesuarlar Yoluyla Cinsiyetin Görsel İnşası 68

5. SONUÇ 81

KAYNAKÇA .....

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Benim Babam Kötü Örnek / Aslı Tohumcu / Can Çocuk Yayınları, Kasım 2020 26
Şekil 2. Göksel'i Hatasından Öğreniyor / Melis Sonkaya / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Nisan 2022 Şekil 3. Benim Babam Kötü / Aslı Tohumcu / Can Çocuk Yayınları, Kasım 2020 26
Şekil 4. Mercimeği Dünyayı Gezecek / Elif Erdoğan / Yapı Kredi Yayınları, Temmuz 2023..... 29
Şekil 5. Elmalı Turta Deyip Geçme / Beth Charles / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 2022 31
Şekil 6. Bazıları Bazen / Nergis Seli / Yapı Kredi Yayınları, Haziran 2022 32
Şekil 7. Nefise Nine / Tagrid en-Neccar / Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2023 34
Şekil 8. Gizem'in Parlak Ayakkabıları / Jane Godwin / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şubat 2022..... 35
Şekil 9. Nefise Nine / Tagrid en-Neccar / Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2023 38
Şekil 10. O da Ne? / Dilşah Özdinç / Yapı Kredi Yayınları, Temmuz 2023 40
Şekil 11. Mine'nin Kırmızı Topu / Feridun Oral / Yapı Kredi Yayınları, Nisan 2020 41
Şekil 12. Utku'nun Kalemi / Filiz Özdem / Yapı Kredi Yayınları, Şubat 2020 41
Şekil 13. Küçük Kırmızı Düğme / Göknil Özkök / Can Çocuk Yayınları, Temmuz 2019..... 44
Şekil 14. Annemin Aklı Bende Kaldı / Özge Bahar Sunar / Nesin Yayınevi, Ekim 2024 45
Şekil 15. Sakın Unutma / Jane Godwin / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Temmuz 2023..... 46
Şekil 16. Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor / Sara Şahinkanat / Yapı Kredi Yayınları, Mart 2024 47
Şekil 17. Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor / Sara Şahinkanat / Yapı Kredi Yayınları, Mart 2024 49

Şekil 18. Annemin Aklı Bende Kaldı / Özge Bahar Sunar / Nesin Yayınevi, Ekim 2024 .....
Şekil 19. Annemin Çantası / Sara Şahinkanat / Yapı Kredi Yayınları, 2025..... 50
Şekil 20. Tavuk, Teyzem ve Ben / Gonca Mine Çelik / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2025..... 52
Şekil 21. Elmalı Turta Deyip Geçme / Beth Charles / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 2022 53
Şekil 22. İklim Dansı / Gül Ezgi Kahraman / Nesin Yayınevi, Nisan 2022 55
Şekil 23. Benim Babam Kötü Örnek / Aslı Tohumcu / Can Çocuk Yayınları, Kasım 2020 56
Şekil 24. Babamın Battaniyesi / Sara Şahinkanat / Yapı Kredi Yayınları, 2025 57
Şekil 25. Anneanne Gezegeni / Melisa Kesmez / Nesin Yayınevi, Kasım 2022..... 60
Şekil 26. Tek Başıma Uyuyorum / Clara Mas Bassas / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Nisan 2023 62
Şekil 27. O da Ne? / Dilşah Özdinç / Yapı Kredi Yayınları, Temmuz 2023 63
Şekil 28. Öğretmenimin Gizli Hayatı / Alp Gökalp / Nesin Yayınevi, Ocak 2019 ... 64
Şekil 29. Sofya'nın Mantar Valesi / Göknur Birinoğlu / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ağustos 2022 65
Şekil 30. Ağlama Küçük Kamyoncu / Kim Norman / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mart 2024..... 66
Şekil 31. Nefise Nine / Tagrid en-Neccar / Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2023 67
Şekil 32. Benim Babam Kötü Örnek / Aslı Tohumcu / Can Çocuk Yayınları, Kasım 2020 69
Şekil 33. Sofya'nın Mantar Valesi / Göknur Birinoğlu / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ağustos 2022 70
Şekil 34. Nefise Nine / Tagrid en-Neccar / Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2023 71
Şekil 35. Lori'nin Masalı / Züleyha Ersin Gün / Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2025 . 72
Şekil 36. Burun Giysisi / M. Banu Aksoy / Can Çocuk Yayınları, Ağustos 2023 73
Şekil 37. Ayça'nın Yeni Evi / Yin Chien / Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2023..... 75
Şekil 38. Utku'nun Kalemi / Filiz Özdem / Yapı Kredi Yayınları, Şubat 2020 76

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet, yalnızca kadın ve erkekler arasındaki biyolojik farkları açıklamakla sınırlı olmayan, bireylerin toplumsal yaşamdaki rollerini, kimlik inşa süreçlerini ve öznellik biçimlerini belirleyen çok katmanlı bir sosyo-kültürel yapıdır. Bu yapı, tarihsel, kültürel ve ideolojik kodlar aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilmekte ve bireylerin yaşam deneyimlerine yön vermektedir. Judith Butler'ın toplumsal cinsiyeti tekrar eden performanslar yoluyla inşa edilen bir süreç olarak tanımlaması ve Simone de Beauvoir'ın "Kadın doğulmaz, kadın olunur" (İkinci Cinsiyet, s. 20). Sözü, bu olgunun doğuştan gelen bir gerçeklik değil, toplumsal ilişkiler içinde kurulan ve dönüştürülebilir bir yapı olduğuna işaret eder. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyetin özellikle erken çocukluk döneminde nasıl öğrenildiği, içselleştirildiği ve yeniden üretildiği sorusu, çocuklara yönelik kültürel üretimlerin - özellikle de çocuk edebiyatının- taşıdığı işlevin ne olduğunun sorgulanmasını zorunlu kılar.

Çocuk kitapları, yalnızca eğitici ya da eğlencelik içerikler sunan masum metinler değil, aynı zamanda çocuklara belirli değerleri, normları ve toplumsal rolleri aktaran güçlü kültürel araçlardır. Resimli çocuk kitapları ise bu aktarımı hem sözel hem de görsel kodlar aracılığıyla gerçekleştirdiği için, toplumsal cinsiyetin görsel temsiller üzerinden nasıl kurgulandığını incelemek açısından özel bir önem taşır. Karakterlerin giyim tarzları, mekânda konumlanış biçimleri, meslek seçimleri, duygusal ifadeleri ve eyleme geçme kapasiteleri, toplumsal cinsiyet normlarının nasıl pekiştirildiğini ya da sorgulandığını gösteren göstergeler haline gelir. Özellikle klasik anlatıların hala etkisini sürdürdüğü çocuk edebiyatı alanında, kadın karakterlerin edilgen, duygusal ya da ev içiyle sınırlı rollerle, erkek karakterlerin ise aktif, cesur ve kamusal rollerle temsili, cinsiyete dayalı toplumsal düzenin yeniden üretimine katkıda bulunur. Oysa günümüzde, bu kalıpları dönüştürmeye yönelik alternatif anlatıların ortaya çıkmaya başlaması, çocuk edebiyatını yalnızca mevcut yapıyı yansıtan değil, aynı zamanda sorgulayan ve dönüştürme potansiyeli taşıyan bir alan olarak düşünmeyi gerekli kılmaktadır.

Bu tez çalışması, toplumsal cinsiyetin çocukluk döneminde nasıl inşa edildiğini, özellikle resimli çocuk kitaplarında sunulan görsel temsiller üzerinden irdelemeyi amaçlamaktadır. Görsel analiz yöntemiyle yapılandırılan bu araştırma, seçilen kitaplarda kadın ve erkek karakterlerin hangi kişilik özellikleriyle, mekânlarla, giysilerle ya da duygusal niteliklerle ilişkilendirildiğini incelemekte, toplumsal cinsiyetin çocuklara nasıl sunulduğunu eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Çalışma kapsamında feminist kuramlar, toplumsal cinsiyetin sosyal inşası ve eleştirel çocuk edebiyatı yaklaşımları kuramsal bir zemin olarak kullanılmış, bu zemin doğrultusunda cinsiyet rollerinin sabit, evrensel ya da doğal olmadığını, aksine, kültürel temsiller aracılığıyla öğretildiğini ve içselleştirildiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, çocuk edebiyatının yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda ideolojik bir alan olduğu vurgulanmakta, eşitlikçi bir toplum anlayaşına katkı sunabilecek, sorgulayıcı ve dönüştürücü anlatıların çoğaltılmasının önemi ortaya konulmaktadır.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI

2.1. Toplumsal Cinsiyetin Tanımı

Toplumsal cinsiyet, bireylerin toplumsal yaşamda hangi rolleri üstleneceği, nasıl davranacağı ve kimliklerini nasıl inşa edeceği gibi süreçleri belirleyen, kültürel, tarihsel ve ideolojik kodlarla biçimlenen bir yapıdır. Cinsiyet (sex), biyolojik farklara dayanırken, toplumsal cinsiyet (gender), bu farkların kültürel anlamlarını ve sosyal pratiklerdeki karşılıklarını kapsar.

Simone de Beauvoir'ın (2024) bu konuda yaptığı klasik tanımı toplumsal cinsiyet düşüncesinin temel taşlarındandır: "Kadın doğulmaz, kadın olunur." (İkinci Cinsiyet, s. 20). Bu ifade, kadınlık deneyiminin yalnızca biyolojik farklılıkla açıklanamayacağını, aksine kültürel olarak kurulan bir kimlik olduğunu vurgular. Kadın olmanın toplumsal bir süreç olduğuna dikkat çeken Beauvoir, bireyin toplumsal roller aracılığıyla nasıl şekillendirildiğini ve kadınlığın tarih boyunca nasıl yeniden üretildiğini ortaya koyar. Bu yaklaşım, toplumsal cinsiyetin doğuştan gelen bir gerçeklikten ziyade, toplumsal ilişkiler içinde kurulduğunu düşünmeye iter. Özellikle çocuk kitaplarında kadın karakterlerin ne tür temsillerle sunulduğu sorusu, bu bakış açısıyla daha da önemli hale gelir. Kadınlık, edilgenliğe ya da ev içiyle sınırlanmaya indirgenmemeli, tersine çocuklara, kadın olmanın çok katmanlı ve dönüşebilir bir deneyim olduğu gösterilebilmelidir.

Benzer biçimde, Judith Butler da (2020), *Cinsiyet Belası* adlı çalışmasında, toplumsal cinsiyetin sabit bir öz değil, kültürel olarak sürekli biçimde inşa edilen bir yapı olduğunu savunur. Ona göre, "fakat toplumsal cinsiyet, cinsiyetin değişken kültürel inşasıdır, cinsiyetli bir bedenin vesile olduğu sayısız ve açık kültürel anlam imkânlarıdır." (s. 191). Butler'a göre toplumsal cinsiyet, biyolojik temelli bir gerçeklik değil, tarihsel ve kültürel olarak belirli normlar doğrultusunda şekillenen bir kimliktir. Bu yaklaşım, sabit ve doğal kabul edilen kimlik anlayışını sorgulayan güçlü bir feminist müdahaledir. Toplumsal cinsiyetin sabitlenmiş değil, değiştirilebilir ve dönüştürülebilir bir süreç olarak

kavranması, çocuklara sunulan temsillerin de sorgulanabilir ve dönüştürülebilir olduğunu gösterir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyetin yalnızca betimlenmediği, aynı zamanda eleştirildiği ve dönüştürülmeye çalışıldığı anlatılar, eşitlikçi bir bilinç gelişimi için büyük önem taşır.

Cordelia Fine (2020), *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması* adlı çalışmasında, toplumsal cinsiyetin biyolojik determinizmle açıklanamayacağını, kadın ve erkek beynine dair yerleşik klişelerin bilimsel karşılığının zayıf olduğunu savunur. Ona göre, "bu olgular", zihnimizle etkileşen toplumsal cinsiyet stereotiplerini pekiştirerek meşrulaştırır ve tam da bu nörobilimsel iddiaların açıklamaya çalıştığı toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini üretmeye yardım eder" (s. 212). Fine'ın çalışması, cinsiyet farklılıklarının biyolojik temelli değil, kültürel olarak üretildiğini ortaya koyarak, bilimsel söylemleri feminist bir bakış açısıyla eleştiriye tabi tutar. Bu perspektif, özellikle eğitim ve medya alanlarında hala etkisini sürdüren "erkekler analitik, kadınlar duygusal olur" gibi kalıp yargıları sorgulamak açısından son derece ufuk açıcıdır. Söz konusu bilimsel görünümlü söylemlerin çocuklara da dolaylı biçimde aktarıldığı düşünüldüğünde, eleştirel düşünme becerisinin küçük yaşlardan itibaren desteklenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir bilinç gelişimi açısından kritik önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet kavramı, yalnızca kadın ve erkek arasındaki farkları açıklamakla sınırlı olmayan, kültürel, tarihsel ve ideolojik kodlarla örülmüş çok katmanlı bir yapıyı ifade eder. Simone de Beauvoir'dan Judith Butler'a ve Cordelia Fine'a uzanan kuramsal yaklaşımlar, toplumsal cinsiyetin biyolojik determinizmle açıklanamayacağını ve kimliğin sabit değil, toplumsal ilişkiler ve tekrarlarla kurulan bir süreç olduğunu ortaya koyar. Bu çerçevede, özellikle erken yaşlarda edinilen okuma deneyimlerinin çocukların toplumsal cinsiyet algısına etkisi yadsınamaz. Çocuk kitaplarında sunulan temsiller, yalnızca kadınlık ya da erkeklik imgeleriyle değil, aynı zamanda sınıf, etnisite, yaş ve bedensel farklılıklar gibi kesişen toplumsal konumlarla birlikte ele alınmalıdır. Böylece, toplumsal cinsiyetin çok boyutlu doğasına duyarlı, kapsayıcı ve eleştirel bir okuma geliştirmek mümkün olabilir. Bu yaklaşım, çocuklara sunulan hikâyelerin yalnızca eğlenceli değil, aynı zamanda sorgulatıcı, dönüştürücü ve eşitlikçi bir pedagojinin parçası olmasını sağlar.

2.2. Toplumsal Cinsiyetin Sosyal İnşası

Toplumsal cinsiyet, bireylerin sosyal yaşamda karşılaştıkları normlar, değerler ve kurumsal düzenlemeler aracılığıyla öğrenilen ve yeniden üretilen bir yapıdır. Aile, okul, medya, din ve hukuk gibi toplumsal kurumlar, cinsiyet kimliğinin nasıl olması gerektiğine dair normatif çerçeveler sunar. Bu çerçeveler, bireylerin kimliklerini şekillendirirken aynı zamanda belirli davranış kalıplarını da meşrulaştırır.

Kate Millett (2024), *Cinsel Politika* adlı kitabında bu süreci politik bir düzleme taşır: "Toplumsal konum konusunda, erkeğin üstünlüğünü kabul eden ön yargı yüzünden, erkek daha üstün kadın daha aşağı bir konumdadır" (s. 73). Millett'e göre, patriarka yalnızca bireysel ilişkilerde değil, eğitim, hukuk ve kültür gibi kurumsal yapılarda da kendini yeniden üretir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, yalnızca kadınların baskılanma biçimini değil, aynı zamanda ataerkil iktidarın sürekliliğini açıklayan temel bir kavramdır. Bu yaklaşım, çocuk kitaplarında görülen temsil biçimlerinin yalnızca estetik tercihler değil, ideolojik yeniden üretim araçları olduğunu düşündürür. Özellikle aile içi temsillerin ve cinsiyet rollerinin nasıl kurgulandığına dair farkındalık geliştirmek, çocuklara daha adil ve eşitlikçi bir dünya görüşü kazandırmanın ilk adımlarından biri olabilir.

Bell Hooks (2022), Feminizm Herkes İçindir adlı kitabında, toplumsal cinsiyetin yalnızca kadınları değil, erkekleri de belli rollerin içine hapsettiğini belirtir: "İster kadın olalım ister erkek, hepimiz, doğduğumuz andan itibaren toplumsallaşma vasıtasıyla cinsiyetçi düşünce ve eylemi kabul etmeye yönlendiriliyoruz." (s. 9). Bu ifade, toplumsal cinsiyetin ikili karşıtlıklar ve normatif beklentiler üzerinden herkes için baskılayıcı bir sistem kurduğunu açıklar. Hooks, feminizmin yalnızca kadınların kurtuluşu için değil, erkeklerin de kısıtlayıcı cinsiyet rollerinden özgürleşmesi için gerekli olduğunu savunur. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, her iki cinsiyetin de öznelik alanını daraltır, kadınları edilgenlik, duygusallık ve bağımlılıkla tanımlarken, erkekleri de güç, kontrol ve duygusuzluk üzerinden şekillendirir. Bu karşıtlık, bireylerin çok boyutlu insan deneyimini ifade etmelerini engeller ve empati, bakım, kırılganlık gibi temel duyguları cinsiyetle sınırlar. Bu tür bir bakış açısı, özellikle erkeklik normlarını sorgulamanın da feminist mücadelenin ayrılmaz bir parçası olduğunu güçlü biçimde ortaya koyar. Erkek çocuklarının da yalnızca "güçlü" olmaları gerektiği fikriyle değil, sevebilen, üzülebilen, bakabilen bireyler olarak

büyümeleri gerektiği fikriyle karşılaşmaları gerektiğine inanır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyetin yeniden tanımlanması, sadece kadınları özgürleştiren bir süreç değil, erkeklerin de insanlıklarına yeniden temas etmelerini sağlayan bir dönüşümdür. Özellikle çocuk kitaplarında duygularını saklamayan erkek karakterlere, oyun oynarken şefkat gösteren, kardeşleriyle eşit ilişki kuran figürlere daha fazla yer verilmesi, bu dönüşümün erken yaşlarda mümkün olabileceğini gösterir. Toplumsal cinsiyetin sorgulanabilir bir yapı olduğunu çocuklara göstermek, yalnızca bireysel değil, toplumsal ölçekte bir iyileşmenin de kapısını aralayabilir.

Butler (2025), toplumsal cinsiyet normlarının bireyin varoluşuna etkisini şu şekilde açıklar: "Normlar bizzat biçim verdikleri duyarlılığa göre hareket eder… kim veya ne olmak istediğine karar veren ben ortaya çıkmadan zaten iş başındadır… hayır deyişimiz sayesinde özgürlüğe kavuşur, bu özgürlükle de başka bir yola yöneliriz" (s. 43). Bu, sosyal inşanın karşısına direnişin ve dönüşümün olanaklarını koyan önemli bir feminist perspektiftir. Bu fikir, özellikle çocuklara sunulan anlatıların sadece mevcut toplumsal rolleri yansıtmakla kalmayıp, onları dönüştürme potansiyeline de sahip olduğunu hatırlatır. Toplumsal cinsiyet normlarına karşı çıkan karakterler, sadece birer istisna değil, aynı zamanda başka türlü bir yaşamın mümkün olduğunu işaret eden güçlü anlatı araçlarıdır. Bu nedenle, çocuk kitaplarında bu normları sorgulayan, esneten ve dönüştüren karakterlere yer vermek, yeni kuşaklara daha özgür kimlik alanları açmak açısından büyük önem taşır.

Nisan Alıcı ve Güneş Daşlı'nın (2019) Toplumsal Cinsiyet ve Barış adlı çalışması da toplumsal cinsiyetin yalnızca eşitsizlik ve ayrımcılık üreten bir yapı olmadığını, aynı zamanda barış inşasında ve toplumsal dönüşümde kurucu bir rol üstlenebileceğini savunur. Yazarlara göre, toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze alan yaklaşımlar, yalnızca bireyler arası adaleti değil, aynı zamanda daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir toplumsal düzeni de mümkün kılar. Bu çerçevede, toplumsal cinsiyetin sosyal inşasında dönüştürücü aktörlerin -özellikle kadınların, çocukların ve dışlanan toplulukların- barış ve adalet temelli yeni toplumsal yapılar kurabileceği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, toplumsal cinsiyetin yalnızca eleştirel değil aynı zamanda umut taşıyan ve kurucu bir yönü olduğunu düşündürür. Toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze alan her anlatı, çocuklara sadece kim olduklarını değil, kim olabileceklerini de hayal etme alanı açar. Bu nedenle erken

yaşlardan itibaren barış, eşitlik ve birlikte yaşama kültürünü besleyen anlatıların çoğaltılması, yalnızca bireysel özgürlükleri değil, toplumsal bütünlüğü de destekleyen bir pedagojik zemine dönüşebilir. Özellikle resimli çocuk kitaplarında bu barış inşacı dilin yer bulması, çocukların duygusal zekası kadar toplumsal empati geliştirmelerine de olanak tanır.

Clarissa P. Estés (2021), Kurtlarla Koşan Kadınlar adlı kitabında, kadının içsel bilgeliğini, sezgiselliğini ve yaratıcı gücünü bastıran ataerkil sistemin etkilerine karşı bir uyanışı savunur. "…kadın köşeye sıkıştığında teslim olmaz, öne çıkar, pençelerini savurur ve kavga eder." (s. 355). Estés'in yaklaşımı, sosyal inşaya içsel bir direniş biçimi olarak kadınlığın yeniden keşfini ve kültürel anlatılarla yüzleşmeyi ön plana çıkarır. Bu yaklaşım, kadınlık deneyimini yalnızca dışsal baskılarla değil, aynı zamanda içsel bir çağrıyla da ilişkili görmemizi sağlar. Özellikle kız çocuklarına yönelik anlatılarda, itaatkâr, çekingen ya da başkalarının onayına bağımlı karakterlerin yerine sezgilerine güvenen, kendi yolunu çizen ve yaratıcı potansiyelini kullanan karakterler yer almalıdır. Bu, çocuklara yalnızca direnişi öğretmekle kalmaz, aynı zamanda içsel gücün, sezgisel bilgeliğin ve bireysel bütünlüğün değerini de gösterir. Kadınlığın doğayla, ritüelle ve sezgiyle kurduğu kadim bağların anlatılarda yeniden yer bulması, bastırılmış olanın sesiyle yüzleşmek ve iyileşmek için güçlü bir başlangıç olabilir.

Antmen'in *Sanat/Cinsiyet* adlı kitabı, sanat tarihinde kadının temsiline odaklanır. Kadınların yalnızca temsil edilen, pasif figürler olarak yer alması, üretici, yaratıcı özne olarak yer bulamaması, toplumsal cinsiyetin kültürel olarak nasıl sınırlandığını gösterir. Bu yaklaşım, özellikle kadın sanatçıların tarih boyunca görünmez kılınmasının tesadüf olmadığını, aksine sistemli bir dışlama ve değersizleştirme sürecinin sonucu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu durumu yalnızca sanat tarihine değil, çocuk kitaplarına da taşıdığımızda, kadın karakterlerin yaratıcılığının, bağımsız düşüncelerinin ya da özne oluşlarının ne denli sınırlı sunulduğunu fark etmek mümkün. Dolayısıyla, çocuklara yönelik görsel anlatılarda kadın figürünün sadece bir 'görüntü' olmaktan çıkarılıp, kendi anlamını kuran, karar alan ve üreten bir özne olarak resmedilmesi, kültürel hafızanın dönüşümü için önemli bir başlangıçtır. Bu noktada Antmen'in sanat alanında ortaya koyduğu temsil eleştirisi, toplumsal cinsiyetin sosyal inşası üzerine yapılan kuramsal tartışmalarla birleştiğinde daha da derinlik kazanır.

Toplumsal cinsiyet kavramı yalnızca kadın ve erkek arasındaki farkları açıklamaya yönelik biyolojik temelli bir yaklaşımı değil, kültürel, tarihsel ve ideolojik olarak şekillenen çok katmanlı bir yapıyı ifade eder. Bu tezde ele alınan kaynaklar ve görseller, toplumsal cinsiyetin sabit değil, ilişkisel ve dönüşebilir bir yapı olduğunu vurgularken, özellikle erken yaşlarda edinilen okuma deneyimlerinin çocukların toplumsal cinsiyet algısını biçimlendirmedeki etkisini ortaya koymuştur.

Judith Butler'dan Cordelia Fine'a, Clarissa P. Estés'ten Nisan Alıcı ve Güneş Daşlı'ya uzanan geniş yelpazede, toplumsal cinsiyetin hem bireysel özneleşme süreçleriyle hem de kültürel üretimle olan bağlantısı görünür hale getirilmiştir. Özellikle Clarissa P. Estés'in sezgisel bilgelik ve içsel güç kavramları, kız çocuklarına yönelik anlatılarda edilgenlik ve itaatkârlığın ötesine geçen öznel bir varoluşu mümkün kılmaktadır. Benzer biçimde, erkek çocuklara yalnızca "güçlü" olmayı değil, duygusal ifade ve şefkat kapasitesini de kapsayan alternatif erkeklik temsillerinin sunulması, toplumsal cinsiyetin dönüşümünü destekleyen kritik bir adımdır.

Bu bağlamda, çocuk kitaplarında sunulan anlatılar yalnızca bireysel kimlik gelişimini değil, aynı zamanda sosyal adalet, barış kültürü ve empatiyi temel alan bir toplumsal bilinç inşasına katkı sunabilir. Nisan Alıcı ve Güneş Daşlı'nın işaret ettiği gibi, çocuk kitapları eşitliği merkeze alan, empati ve toplumsal dayanışma temelli bir anlatı diliyle yeniden kurgulanmalıdır.

Ayrıca, çocuk edebiyatında kadın karakterlerin yalnızca pasif, itaatkâr ve süslü figürler olarak değil, aynı zamanda karar alan, düşünen, üreten ve içsel gücünü kullanan özneleştirilmiş bireyler olarak temsil edilmesi, kültürel hafızanın dönüşümüne katkı sunar. Feminist sanat kuramcılarının da işaret ettiği gibi, görsel anlatılar yalnızca temsil değil, aynı zamanda ideolojik bir araçtır. Bu nedenle çocuklara sunulan anlatıların sadece "doğruyu" değil, sorgulamayı, empatiyi ve hayal gücünü teşvik etmesi önemlidir.

Toplumsal cinsiyetin sadece eleştirilmediği, aynı zamanda dönüştürülebileceği fikri, çocuk edebiyatının pedagojik bir araç olarak taşıdığı potansiyeli daha da görünür kılar. Bu çalışma, çocuklara sunulan resimli kitapların yalnızca bireysel değil, toplumsal ölçekte de bir iyileşmenin ve dönüşümün kapısını aralayabileceğini ortaya koymaktadır.

2.3. Çocukluk Dönemi Toplumsal Cinsiyet Algısı

Toplumsal cinsiyet, yalnızca yetişkin bireylerin yaşamında değil, çocukluk döneminden itibaren bireyin kimlik oluşumunda etkili olan bir toplumsal inşa sürecidir. Çocuklar, doğdukları andan itibaren cinsiyetlerine uygun olduğu düşünülen davranış kalıplarına yönlendirilir, bu yönlendirme görsel ve sözel anlatılar, oyunlar, oyuncaklar, kitaplar, medya içerikleri ve eğitim kurumları aracılığıyla sistemli biçimde gerçekleşir. "Çocukların kimlik ve kişiliklerinin oluşmasında içine doğdukları toplumun ve çevrenin çok büyük etkisi vardır, bulunduğu ülke, içinde yaşadığı ekonomik, toplumsal koşullar ve ait olduğu toplumun kültürel yapısı çocuğun kimlik ve kişiliğini etkiler" (Cengiz, 2025, s. 36). Bu nedenle çocukluk, toplumsal cinsiyetin öğrenildiği, içselleştirildiği ve yeniden üretildiği kritik bir dönemdir.

2.4. Toplumsal Cinsiyetin Erken Yaşta Edinimi

Cordelia Fine (2020), *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması* adlı çalışmasında, çocukların toplumsal cinsiyet normlarını çok erken yaşta fark ettiğini ve bu normlara uyum sağlamaya başladığını vurgular. Ona göre, çocuklara yönelik oyuncakların, giysilerin ve kitapların cinsiyet temelli olarak ayrıştırılması, farklı cinsiyetlere farklı duygusal, bilişsel ve davranışsal beklentilerin yüklenmesine neden olmaktadır. Bu durum yalnızca çocukların farklı ilgiler geliştirmesine değil, aynı zamanda farklı potansiyellere yönelmesine de yol açar. Nitekim Fine, çocukların "toplumsal cinsiyetin kıyafet, dış görünüş, dil, renk, ayrım ve sembol teamülleri yoluyla sürekli vurgulandığı bir dünyaya doğduklarını" ifade eder (Fine, 2020, s. 239). Bu bulgular, çocukların sadece büyüyüp birer yetişkine dönüşmediğini, aynı zamanda onlar için açılan ya da kapatılan olanaklar üzerinden kimliklerini şekillendirdiklerini göstermektedir. Bu nedenle, çocuklara sunulan her oyuncak ya da anlatının, onların kim olabileceklerine dair bir mesaj içerdiğinin farkında olmak, eşitlikçi bir toplumsal cinsiyet anlayışının geliştirilmesi açısından son derece belirleyicidir.

Judith Butler'ın (2020) Cinsiyet Belası adlı çalışmasında ifade ettiği gibi, "toplumsal cinsiyet ifadelerinin ardından bir toplumsal cinsiyet kimliği yaratmaz, o kimlik, tam da kendisinin birer sonucu olduğu söylenen "dışavurumlar", "ifadeler" tarafından

performatif olarak kurulur." (s.77). Çocukların bu performanslara ne kadar erken dahil olduğu, onların cinsiyet kimliğini ne ölçüde normatif kalıplar içinde kuracaklarını belirler. Bu düşünce, toplumsal cinsiyetin çocuklar için sabit bir gerçeklik değil, her gün yeniden öğrenilen ve yeniden yapılan bir süreç olduğunu gösterir. Bu nedenle, çocuk kitaplarında yer alan davranış örüntülerinin -örneğin bir kız çocuğunun sürekli yardım eden, bir erkek çocuğunun hep cesur olan figürler olarak sunulmasının- sadece temsili değil, öğretici ve yeniden kurucu etkiler taşıdığını düşünmek gerekir. Bu performanslar sorgulandığında, çocuklara yalnızca farklı olma hakkı değil, değişebilme ve değiştirebilme cesareti de verilebilir.

2.5. Çocuklukta Toplumsal Cinsiyetin Sosyal ve Kültürel İnşası

Toplumsal cinsiyet, yalnızca yetişkin bireylerin yaşamında değil, çocukluk döneminden itibaren bireyin kimlik oluşumunda etkili olan sosyal bir inşa sürecidir. Bu süreç, biyolojik farkların ötesinde, çocukların erken yaşlardan itibaren maruz kaldığı görsel-sözel anlatılar, sosyal etkileşim biçimleri, kültürel normlar ve kurumsal yönlendirmeler aracılığıyla şekillenir. Cordelia Fine'dan Judith Butler'a, Bell Hooks'tan McRobbie ve Freire'ye kadar pek çok düşünürün katkılarıyla netleşen bu tablo, çocuk edebiyatının masum bir anlatı alanı değil, toplumsal cinsiyetin üretildiği, öğretildiği ve dönüştürülebileceği güçlü bir ideolojik zemin olduğunu göstermektedir.

Resimli çocuk kitapları, çocukların zihinsel ve duygusal gelişimini etkileyen başlıca kültürel araçlar arasında yer alır. Hamilton ve arkadaşları (2006) tarafından yapılan bir araştırma, popüler çocuk kitaplarında kadın karakterlerin erkek karakterlere kıyasla daha az yer aldığını ve çoğunlukla ev içi rollerle temsil edildiğini ortaya koymuştur. Eroğlu (2022) da bu bulguları destekleyerek, kadın karakterlerin genellikle evde olduklarını ve geleneksel roller üstlendiklerini, erkeklerin ise ev dışında, kariyer odaklı işlerde temsil edildiklerini ifade etmektedir. Ayrıca erkek karakterlerin kadın karakterlere kıyasla daha fazla yer aldığı belirtilmektedir (Eroğlu, 2022, s. 66). Bu tür temsiller, çocuklara sunulan dünyaların ataerkil yapılar doğrultusunda kurgulandığını ve kadınların toplumsal rollerinin dar bir çerçevede yeniden üretildiğini açıkça göstermektedir. Oysa çocuk edebiyatı, yalnızca mevcut toplumsal yapıyı yansıtmakla kalmamalı, aynı zamanda bu yapıyı dönüştürme potansiyelini de taşımalıdır. Kadın karakterlerin daha çeşitli, aktif ve

kamusal rollerle görünür kılınması, çocukların hayal gücünü genişletmekle kalmaz, aynı zamanda onların eşitlikçi bir bilinç geliştirmelerine de katkı sağlar.

Aina ve Cameron (2011), çocukların yaklaşık iki yaşından itibaren toplumsal cinsiyet kavramlarını anlamaya başladıklarını ve çoğunlukla üç yaş itibarıyla kendilerini "erkek" ya da "kız" olarak tanımlayabildiklerini belirtir (s. 11). Bu nedenle, bu yaş aralığında çocuklara sunulan alternatif temsiller, onların zihinsel esnekliklerini artırarak kalıplaşmış stereotiplerden kurtulmalarına olanak tanır. Kalıpların dışına çıkan karakterlerle karşılaşan çocuklar, yalnızca başkalarının farklılıklarını değil, kendi potansiyellerini de yeniden düşünme fırsatı bulurlar. Bu açıdan, çocuk kitaplarında sunulan alternatif temsiller, hem bireysel özgüveni hem de toplumsal çeşitliliğe saygıyı teşvik eden güçlü pedagojik araçlar haline gelir.

Simone de Beauvoir'ın (2024) *İkinci Cinsiyet* adlı çalışmasında ifade ettiği gibi, "Kadın doğulmaz, kadın olunur" (s. 20), yani toplumsal cinsiyet, biyolojik değil kültürel olarak inşa edilen bir kimliktir. Bu düşünce, çocuk edebiyatında da karşılık bulur: Kadın karakterlerin pasif, duygusal ya da yalnızca ev içi rollerle sınırlı temsilleri, karşılarında ise güçlü, dışa dönük ve karar verici erkek karakterlerin yer alması, toplumsal cinsiyet rollerinin erken yaşta kalıplaşmasına neden olur. Bu tür anlatılar çocuklara yalnızca kim olduklarını değil, kim olamamaları gerektiğini de dolaylı biçimde öğretir. Özellikle kız çocuklarının bağımsızlık ve yaratıcılık potansiyelini sınırlandıran bu temsiller, çocuk edebiyatının dönüştürücü gücünü zayıflatır. Oysa bu alan, hayal gücünün sınırsız doğası sayesinde her çocuğa, cinsiyetinden bağımsız olarak kendini özgürce ifade edebileceği bir dünya sunabilir.

Toplumsal cinsiyet, bireyin yalnızca biyolojik cinsiyetiyle açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok katmanlı bir yapıdır. Yelda Yanat Bağcı'nın (2021) *Toplumsal Cinsiyet Okumaları* adlı çalışmasında da vurgulandığı üzere, toplumsal cinsiyet rolleri bireylere özellikle çocukluk yıllarından itibaren öğretilir ve bu öğretim en yoğun biçimde medya, kültür ve sanat aracılığıyla gerçekleştirilir. (s. 1). Ancak toplumsal cinsiyetin öğrenilme süreci yalnızca kitaplar ve görsellerle sınırlı değildir, çocukların aile içindeki deneyimleri, öğretmenlerin yaklaşımları ve akran ilişkileri de bu sürecin önemli parçalarını oluşturur. Özellikle erken yaşlarda verilen mesajlar, çocukların kendilerini tanıma, sınırlarını

belirleme ya da aşma biçimlerini doğrudan etkiler. Bu bağlamda çocuk edebiyatı, yalnızca estetik bir tür olmanın ötesinde, toplumsal cinsiyet normlarının aktarıldığı kültürel bir yapı olarak işlev görür. Kitaplarda yer alan temsiller aracılığıyla çocuklara hangi rollerin "doğal" ya da "uygun" olduğu aktarılır, dolayısıyla bu içerikler yalnızca anlatı düzeyinde değil, aynı zamanda pedagojik ve ideolojik düzeyde de değerlidir. Bu noktada yalnızca cinsiyetin değil, aynı zamanda sınıfsal, kültürel ve bedensel çeşitliliğin nasıl temsil edildiği de çocuklara sunulan dünyanın kapsayıcılığı açısından büyük önem taşır. Toplumsal cinsiyet temelli kodların kitaplarda, oyuncaklarda ve eğitim ortamlarında eleştirel bir süzgeçten geçirilmesi, daha eşitlikçi ve adil bir toplum inşasında belirleyici bir adım olacaktır.

Bell Hooks (2022), toplumsal cinsiyet rollerinin yalnızca kadınlara değil, erkek çocuklarına da zarar verdiğini vurgular. "Erkek çocukların sağlıklı bir öz saygıya ihtiyaçları var. Sevgiye ihtiyaçları var." (s. 89). Bu bakış açısı, feminizmin yalnızca kadın haklarını değil, herkesin insanlığını özgürleştirmeyi hedefleyen bir adalet anlayışı olduğunu hatırlatır. Erkek çocuklarına küçük yaşlardan itibaren yüklenen "güçlü ol", "ağlama", "duygularını gösterme" gibi ifadeler, onların duygusal gelişimlerini sınırlamakla kalmaz, aynı zamanda bakım verme, empati kurma ve ilişkisel bağlar geliştirme yetilerini de törpüler. Bu nedenle, erkek karakterlerin yalnızca cesur ve rekabetçi değil, aynı zamanda şefkatli, duygusal ve kırılgan yönleriyle de temsili, çocuklara çok yönlü kimlikler geliştirme olanağı sunar. Böylece toplumsal cinsiyet yalnızca kadınlar için değil, erkekler için de normatif baskılardan özgürleşebileceği bir şekilde yeniden düşünülür hale gelir.

Bu noktada, çocuk kitaplarında alternatif temsillerin yaygınlaştırılması büyük önem taşır. McRobbie (2009), feminizmin kültürel düzlemde sürdürülebilmesi için yalnızca içerik değil, anlatı biçimi, karakter dinamikleri ve görsel semboller düzeyinde de yeni yapıların geliştirilmesi gerektiğini belirtir (Aktaran: Birer, 2015). Çocuk kitapları da bu yeniden kurma sürecinin güçlü araçları arasında yer alır. Kadın karakterlerin yalnızca erkek gibi davranarak güçlü sayıldığı ya da erkek karakterlerin duygusallık gösterdiğinde zayıf olarak kodlandığı anlatılar yerine, karakterlerin kendi deneyim alanları içinde çok yönlü özneleşme pratikleri sergileyebildiği anlatılar geliştirilmelidir. McRobbie'nin vurguladığı

gibi bu dönüşüm yalnızca içerikte değil, anlatı biçimi, karakter dinamikleri ve görsel unsurlar düzeyinde de gerçekleştirilmelidir.

Bu çerçevede, Paulo Freire'nin (2024) "Özgürleştirici eğitim çalışması idrak edimlerinden oluşur, bilgi aktarımından değil" (s. 98). sözü, çocuk edebiyatı alanına da doğrudan uygulanabilir. Çünkü çocuk kitaplarında sunulan temsiller, çocukların yalnızca bilgi edinmelerine değil, dünyayı nasıl algıladıklarına, kendilerini ve başkalarını nasıl tanımladıklarına da yön verir. Eğer anlatılar yalnızca itaatkâr kızlar ve güçlü erkekler gibi kalıplaşmış figürler etrafında inşa ediliyorsa, bu durum çocukların düşünsel gelişimini sınırlandırarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştirir. Oysa Freire'nin önerdiği özgürleştirici yaklaşım doğrultusunda şekillenen bir çocuk edebiyatı, çocuğun kendi kimliğini sorgulamasına, çeşitliliğe saygı göstermesine ve ötekiyle eşit düzlemde ilişki kurmasına imkân tanır. Bu nedenle çocuk edebiyatı yalnızca estetik değil, aynı zamanda etik bir sorumluluk da üstlenmelidir.

Stuart Hall'un (2017) ifade ettiği gibi, "Anlamlar... Normal'in ne olduğunu, kime ait olduğunu ve dolayısıyla kimin dışarıda kaldığını tanımlarlar. Güç ilişkilerinde sağlam bir yere sahiptirler" (s. 19). Bu yaklaşım, çocuk kitaplarında yer alan görsel temsillerin yalnızca estetik tercihleri değil, aynı zamanda normatif sınırları nasıl tanımladığını da sorgulamamıza olanak tanır. Kadın ve erkek karakterlerin hangi bağlamda, hangi beden diliyle ve hangi biçimsel ögelerle resmedildiği, çocukların zihninde "normal" olana dair bir harita çizer. Bu nedenle, alternatif temsiller yalnızca içerik düzeyinde değil, aynı zamanda görsel semboller ve anlatı yapısı üzerinden de dönüşüm yaratmalıdır. Cinsiyet normlarını pekiştiren kalıpların yeniden üretildiği imgeler yerine, farklılıkları kapsayan ve sorgulayan görsel anlatımlar, çocukların dünyayı daha eşitlikçi biçimde algılamalarını destekler.

Sonuç olarak, çocukluk dönemi toplumsal cinsiyet algısının inşa edildiği kritik bir evredir. Bu süreçte çocuklara sunulan anlatılar, yalnızca bireysel gelişimlerini değil, aynı zamanda toplumsal eşitlik hayalini de doğrudan etkiler. Cordelia Fine'ın ve Judith Butler'ın vurguladığı gibi, cinsiyet normları kültürel, tarihsel ve sosyal olarak üretilmekte ve çocuk edebiyatı bu üretimin hem taşıyıcısı hem de dönüştürücüsü olabilmektedir. Aina ve Cameron'un belirttiği gibi, çocuklara erken yaşta sunulan alternatif temsiller, kalıpların

dışına çıkma cesareti kazandırırken, Freire'nin işaret ettiği gibi, bu anlatılar yalnızca bilgi aktarımı değil, dünyayı yeniden algılayış biçimidir. Toplumsal cinsiyet temsillerinin tek boyutlu kalıplara sıkıştırılması yerine, çocuklara çok boyutlu, özgürleştirici ve kapsayıcı özne biçimlerinin sunulması, onların yalnızca kimliklerini değil, eşitlikçi bir dünya hayalini de inşa eder. Duygusal zekâdan empatiye, karar alma yetisinden sezgisel güce kadar pek çok insani kapasitenin gelişimi, bu anlatıların çeşitliliğiyle doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle çocuk kitaplarının dili, görselliği ve karakter inşası yalnızca estetik bir tercih değil, pedagojik, kültürel ve etik bir sorumluluktur.

3. TOPLUMSAL CİNSİYET ve ÇOCUK EDEBİYATI

3.1. Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatı, yalnızca çocuklara hitap eden kısa ve basit metinlerin bütünü olarak değil, çocukluk deneyimini kültürel, duygusal, ahlaki ve toplumsal boyutlarıyla işleyen çok katmanlı bir anlatı alanı olarak değerlendirilmelidir. Tarihsel olarak çocuk edebiyatı, çocukluk kavrayışındaki değişimlerle birlikte evrilmiş, modern dönemde çocuğu pasif bir alıcı olmaktan çıkararak aktif bir özne olarak tanımlayan bir anlayışa yönelmiştir.

Peter Hunt'a göre çocuk edebiyatı, "çocuğun bakış açısından yazılmış, onun düşünsel ve duygusal ihtiyaçlarına duyarlı bir türdür." (Hunt, 1994, s. 1). Bu tanım, çocuk edebiyatının yalnızca yaş düzeyine uygunlukla sınırlı olmadığını, aynı zamanda çocukluk deneyiminin çok boyutlu niteliğine yanıt verecek şekilde yapılandığını gösterir. Dolayısıyla çocuk edebiyatı, pedagojik olduğu kadar ideolojik bir araçtır, toplumsal değerlerin, normların, ahlak anlayışının ve cinsiyet rollerinin çocuklara aktarımında önemli bir işlev görür. Bu bağlamda, çocuk edebiyatını yalnızca eğlendirme ya da öğretme odaklı araçsal bir tür olarak görmek, onun dönüştürücü gücünü göz ardı etmek olur. Çocuklara yönelik anlatılar, bir yandan hayal gücünü beslerken bir yandan da kültürel kodları, aile yapısını, toplumsal rolleri ve kimlik biçimlerini fark ettirmeden yeniden üretir. Bu durum, çocuk edebiyatını hem dilsel hem de sembolik düzeyde incelemeyi gerektirir.

Çocuk kitapları çoğu zaman "doğal" veya "tarafsız" metinlermiş gibi sunulsa da aslında belirli bir dünya görüşünü, ahlaki konumlanmayı ya da toplumsal düzeni yansıtan kurgularla doludur. Özellikle toplumsal cinsiyet rolleri, çoğu klasik ya da çağdaş çocuk kitabında kadın ve erkek karakterlerin davranış biçimleri, meslekleri, duygusal tepkileri ve toplumsal konumları üzerinden doğallaştırılır. Bu nedenle, Peter Hunt'ın önerdiği gibi çocuğun bakış açısından yazılmış olsa bile, bu bakışın hangi değerler süzgecinden geçirildiği sorgulanmalıdır.

Öte yandan, bu çok boyutlu yapı çocuk edebiyatına eleştirel bir pedagojik potansiyel de sunar. Çocuk kitapları yalnızca var olanı aktaran değil, alternatif yaşam biçimlerini, farklı bakış açılarını ve çoğul kimlikleri görünür kılan birer araç olarak da işlev görebilir. Nitelikli bir çocuk edebiyatı ürünü, hem bireysel gelişimi hem de toplumsal farkındalığı destekleyen bir içerikle çocuğun duyarlığını, empati kapasitesini ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirme imkanı taşır.

Hunt'ın tanımı, çocuk edebiyatını yalnızca teknik bir tür olarak değil, çocukluk kavrayışının nasıl inşa edildiğini ve çocuğun dünyayla kurduğu ilişkiyi nasıl şekillendirdiğini anlamak açısından önemli bir çerçeve sunar. Bu çerçevede çocuk kitaplarının yalnızca "ne" anlattığı değil, "nasıl" anlattığı, kimin bakış açısından kurgulandığı ve hangi toplumsal yapıları görünür ya da görünmez kıldığı da dikkate alınmalıdır.

Çocuk edebiyatı, anlatı dili ve biçimiyle çocuğun hem bilişsel hem de duygusal gelişimine katkı sağlar. Ancak bu türün yalnızca eğlence, öğreticilik ya da estetik zevk sunan "masum" bir alan olduğu yönündeki yaygın kanı, çocuk edebiyatının altında yatan ideolojik yapıları gözden kaçırma riskini taşır. Çocuk kitaplarının tarafsız ya da doğrudan pedagojik içerikler sunduğu varsayımı, onları daha az sorgulanabilir ve eleştirilemez kılar.

Jacqueline Rose (1992), *The Case of Peter Pan* adlı çalışmasında bu noktaya radikal bir eleştiri getirir ve şu saptamayı yapar: "Çocuk edebiyatı aslında çocuklar için değil, çocukluk fikri üzerine kuruludur" (s. 28). Bu ifade, türün en temel paradoksuna işaret eder: Çocuklara hitap ettiği iddia edilen anlatılar, gerçekte onların sesiyle değil, onlar hakkında konuşan yetişkinlerin perspektifinden üretilir. Yani bu metinler, çocuğun özne olarak deneyiminden ziyade, yetişkinin çocukluğu nasıl görmek istediğine ilişkin bir yansımadır. Bu yaklaşım, çocuk edebiyatına yalnızca pedagojik ya da estetik bir tür olarak değil, aynı zamanda ideolojik bir yapı olarak yaklaşmanın önemini vurgular. Çocuğun ne olduğu, nasıl davranması gerektiği, neye ihtiyaç duyduğu gibi temel sorular, çoğu zaman yetişkin dünyasının değerleri, normları ve beklentileri üzerinden belirlenir. Böylece çocuk edebiyatı, bir yandan çocuğu sosyalleştiren, öte yandan da onun üzerine belirli anlamları dayatan bir anlatı biçimine dönüşebilir. Bu durum, çocuk edebiyatının güçlü bir kültürel düzenleyici işlev üstlendiğini gösterir. Çünkü bu kitaplar yalnızca bireysel gelişimi desteklemekle kalmaz, aynı zamanda belirli bir toplumsal yapı ve değer sistemi içerisinde

çocukluk deneyimini biçimlendirir. Örneğin, itaatkâr, sessiz, yardımsever kız çocukları ya da güçlü, mantıklı, lider erkek figürleri üzerinden çizilen karakterler, çocuğun cinsiyet rollerini nasıl görmesi gerektiğine dair örtük mesajlar taşır.

Bu nedenle çocuk edebiyatında temsil edilen çocukluk anlayışı, her zaman sorgulanması gereken bir inşa sürecidir. *Hangi çocukluk anlatılıyor? Kimin bakış açısından? Hangi çocuklar temsil ediliyor ve hangileri dışarıda bırakılıyor?* gibi sorular, yalnızca eleştirel çocuk edebiyatı kuramlarının değil, aynı zamanda eşitlikçi ve kapsayıcı bir eğitim anlayışının da temelini oluşturur. Jacqueline Rose'un vurguladığı gibi, çocuk edebiyatı çocuklar için yazılıyor gibi görünse de aslında çocukluk hakkında bir yetişkin hayalinin ürünüdür. Bu nedenle bu tür, yalnızca yazınsal ya da eğitsel değil, aynı zamanda politik ve kültürel olarak da incelenmesi gereken bir alandır.

Çocuk edebiyatı yalnızca eğitici değil, estetik bir deneyim de sunmalıdır. Eğitici olma işlevi, çocuğun bilişsel ve ahlaki gelişimini desteklerken, estetik yönü, onun duyusal, duygusal ve dilsel dünyasını besler. Aidan Chambers, bu iki yönün dengesine dikkat çeker ve iyi bir çocuk kitabının "dilsel yaratıcılıkla pedagojik sorumluluk arasında denge kurması gerektiğini" belirtir (Chambers, 1985, s. 37). Bu denge hem çocuğun edebi zevkini geliştiren hem de onun dünyaya dair kavrayışını şekillendiren güçlü anlatı yapılarının kurulmasını gerektirir. Chambers'ın bu sözleri, çocuk kitaplarının yalnızca "mesaj taşıyan araçlar" olmadığını, biçimsel estetiğiyle de çocuğun düşünce sistemini etkileyen güçlü metinler olması gerektiğini savunur. Çocuklar, sadece ne söylendiğiyle değil, bunun nasıl söylendiğiyle de dünyayı anlamlandırır. Bu noktada kullanılan metaforlar, dilin ritmi, kelime seçimi, anlatı biçimi gibi unsurlar çocuğun estetik duyarlılığını şekillendirmede önemli rol oynar.

Nitelikli çocuk kitapları, çocuklara yalnızca bilgi vermez, onları dile, anlatıya ve düşünceye aşkla bağlar. Bu tür kitaplar, çocuğun merakını tetikler, soru sormasını teşvik eder, farklı bakış açıları arasında geçiş yapmasını sağlar. Estetik unsurlar sadece "güzel görünmek" için değil, düşünsel derinliği, duygusal bağlantıyı ve anlatısal sürükleyiciliği güçlendirmek için vardır. Bu nedenle iyi yazılmış bir çocuk kitabı, hem bir öğretici hem de bir sanat yapıtı olarak işlev görmelidir. Aksi durumda çocuk kitapları yalnızca didaktik metinlere, çocuk da edilgen bir alıcıya dönüşür. Oysa çocuk edebiyatı, çocuğun

özneleştiği, kendi duygularıyla ve fikirleriyle bağ kurabildiği bir edebi ortam sunmalıdır. Chambers'ın savunduğu bu denge, günümüzde hala birçok yayıncılık anlayışında ihmal edilen ama çocuk okurunun ruhsal ve estetik ihtiyaçlarını gözeten son derece kıymetli bir ilkedir.

Özetle, çocuk kitaplarında yalnızca içerik değil, anlatının kurgusal yapısı da önem taşır. Estetik bir derinlik kazanmayan metinler, çocuğun edebiyatla bağ kurmasını zorlaştırabilir. Bu nedenle dilin olanaklarını kullanan, çocuğun hayal gücüne seslenen ve aynı zamanda eleştirel düşünmeyi teşvik eden çocuk kitapları, çocuk edebiyatının gerçek potansiyelini ortaya koyar.

Ayrıca, çağdaş çocuk edebiyatı yalnızca bireysel gelişimi değil, toplumsal duyarlılığı da merkeze almaktadır. Irkçılık, yoksulluk, göç, toplumsal cinsiyet, engellilik, çevre krizi gibi güncel sosyal meseleler artık çocuk kitaplarında daha görünür hale gelmiştir. Bu eğilim, çocuklara yalnızca bilişsel değil, etik ve politik bir farkındalık da kazandırmayı hedeflemektedir. Günümüz çocuk edebiyatı, çocukları sadece geleceğin yetişkin bireyleri olarak değil, şimdinin düşünsel ve duygusal özneleri olarak görme eğilimindedir. Bu bakış, çocuğun toplumsal meselelerle ilişkisini soyutlamaktan uzak, aksine, onun dünyayı sorgulamasına ve dönüştürme gücüne sahip bir özne olarak konumlanmasına imkân tanır.

Özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında çocuk edebiyatı, uzun süre boyunca erkek merkezli ve ataerkil kalıpların yeniden üretildiği bir alan olmuştur. Kadın karakterlerin pasif, edilgen ya da ev içi rollerle sınırlandığı, erkek karakterlerin ise dış dünyaya açılan, sorun çözen ve liderlik eden figürler olarak kurgulandığı temsiller, çocuğun cinsiyet kimliğiyle özdeşleşme sürecini doğrudan etkileyen anlatılardır. Ancak günümüzde, bu kalıpları sorgulayan ve dönüştüren kitapların sayısı giderek artmakta, kız ve oğlan çocuklarına çok daha çeşitli, eşitlikçi ve özgürleştirici karakter örüntüleri sunulmaktadır. Böylece çocuk edebiyatı, toplumsal cinsiyet normlarının yeniden üretildiği bir araç olmaktan çıkıp, eşitlikçi temsillerin inşa edildiği bir pedagojik ve kültürel zemin haline gelmektedir.

Bu dönüşüm, çocuk edebiyatını yalnızca bireysel gelişim odaklı değil, aynı zamanda eleştirel düşünceyi teşvik eden, farklılıkları kucaklayan ve alternatif gelecek tasarımları sunan bir edebi alan olarak düşünmeyi gerektirir. Artık çocuk kitapları, çocuklara sadece

hayal kurmayı değil, aynı zamanda kendini ifade etmeyi, başkasının hakkını tanımayı ve dünyaya karşı sorumluluk geliştirmeyi de öğretmektedir.

Gülsüm Cengiz'in (2025) "yaşamda var olan her şeyin çocuğun gözüyle ve bakış açısıyla algılanıp çocuğun iç dünyasını yansıtan, düş gücünü, merak duygusunu harekete geçiren ve yazınsal değer taşıyan öykü, masal, şiir, oyun ya da roman biçiminde çocuğa yeniden anlatılmasıdır" (s. 40). tanımı, çocuk edebiyatının yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda estetik ve duyusal bir alan olduğunu vurgular. Bu bakış açısı, çocuğu edilgen bir alıcı olarak değil, kendi iç dünyası, hayal gücü ve duyarlılıkları olan aktif bir özne olarak konumlandırır.

Tanımda özellikle "çocuğun gözüyle ve bakış açısıyla" vurgusunun yapılması, çocuk edebiyatının yetişkin perspektifinden değil, çocuğun dünyayı algılayış biçimi üzerinden kurulması gerektiğini ima eder. Bu yaklaşım, Jacqueline Rose'un da belirttiği gibi çocuk edebiyatında yetişkinin çocuk adına konuşma eğilimini eleştiren görüşleriyle örtüşür. Cengiz'in tanımı, çocuğun gerçekliğini ve deneyimini önceleyen bir anlatı yapısının önemine işaret eder.

Ayrıca düş gücü ve merak duygusunun harekete geçirilmesi, çocuk edebiyatının yalnızca öğretici değil, aynı zamanda özgürleştirici ve yaratıcılığı destekleyici bir rol üstlenebileceğini gösterir. Yazınsal değerin altının çizilmesi ise, çocuklara hitap eden metinlerin estetikten yoksun, sadeleştirilmiş ya da "basit" olması gerekmediği, tersine nitelikli, dilsel olarak özenli ve sanatsal düzeyi yüksek çalışmalar olması gerektiği yönündeki çağdaş edebiyat kuramlarıyla da örtüşmektedir. Gülsüm Cengiz'in bu tanımı, çocuk edebiyatının işlevsel ve sanatsal boyutlarını bir arada değerlendiren bütüncül bir yaklaşıma dayanır. Bu perspektif, çocuklara yönelik üretilen her metnin yalnızca içerik değil, biçim ve dil açısından da özenle tasarlanması gerektiğini, çocukların hem ruhsal hem de entelektüel gelişimi için edebiyatın dönüştürücü gücünün titizlikle kullanılmasının önemini vurgular.

Sonuç olarak, çocuk edebiyatı, çocukluk kavrayışı, kültürel değerler, ideolojik yapılar ve edebi estetik arasında sürekli bir etkileşim içinde var olur. Bu alan yalnızca çocukların eğlenmesini ya da birtakım bilgileri öğrenmesini değil, onların dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını, kimliklerini nasıl kurduklarını ve geleceğe dair nasıl

konumlandıklarını da doğrudan etkiler. Bu nedenle çocuk edebiyatına yalnızca bir tür ya da yaş grubuna hitap eden yazınsal bir kategori olarak değil, aynı zamanda toplumsal, pedagojik ve politik bir pratik olarak yaklaşmak gerekir. Çünkü çocuk edebiyatı hem bireyin dönüşümüne hem de toplumun dönüşümüne katkı sunabilecek eşsiz bir anlatı alanıdır.

3.2. Çocuk Edebiyatının Toplumsal Cinsiyet Normlarına Etkisi

Bu bölümde çocuk edebiyatı, toplumsal cinsiyet rolleri açısından üç temel boyutta ele alınmaktadır: masalların geleneksel rol kalıplarını nasıl yeniden ürettiği, feminist bakış açısıyla masalların dönüştürülme potansiyeli ve resimli çocuk kitaplarında duyguların cinsiyetle ilişkilendirilme biçimi. Ancak anlatımda bütünlüğü sağlamak adına bu üç başlık tek bir bölüm altında işlenmiştir.

Çocuk edebiyatı, yalnızca eğlencelik ya da öğretici içerik sunan masum bir alan olarak değerlendirilmemelidir. Aksine, bu edebî tür, çocukların değer yargılarını, kimlik algılarını ve dünyayla kurdukları ilişki biçimlerini biçimlendiren güçlü bir kültürel ve ideolojik araçtır. Çocuk kitaplarında yer alan karakterler, olay örgüleri, mekânlar ve semboller, çocuklara yalnızca bilgi sunmaz, aynı zamanda belirli normları "doğal" ve "değişmez" gibi sunarak onların toplumsal düzeni nasıl anlamlandıracaklarını da şekillendirir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet rolleri, çocuk edebiyatının en çok yeniden ürettiği yapısal kalıplardan biridir.

Özellikle erken çocukluk döneminde gelişmekte olan zihinsel, duygusal ve sosyal beceriler, kitaplarda sunulan temsil örüntülerinden doğrudan etkilenmektedir. Masallar, hikâyeler ve resimli çocuk kitapları, kız ve erkek çocuklara yönelik beklentileri genellikle sembolik düzeyde yeniden üretir. Erkek karakterler çoğu zaman cesur, akıllı, dışa dönük, lider ve koruyucu rollerle temsil edilirken, kız karakterler daha çok güzel, sessiz, nazik, uysal ve çoğunlukla kurtarılmayı bekleyen figürler olarak çizilir. Bu anlatı yapısı, çocukların kendi cinsiyetlerine ilişkin beklentileri ve başkalarının rolleri hakkında fikir oluşturmasına neden olur. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri, sadece bireysel tercihlerin sonucu değil, çocukluk çağında bu tür kültürel metinler aracılığıyla kurulan ve zamanla içselleştirilen bir normatif düzendir.

Toplumsal cinsiyetin bu şekilde aktarımı, genellikle "doğal olan" ile "öyle olması gereken" arasında kurulan görünmez bir bağ üzerinden işler. Yani erkek çocuğun dış dünyada aktif olması bir seçenek değil, bir norm olarak sunulur, kız çocuğunun itaatkâr olması ise bir karakter özelliği değil, bir değer olarak yüceltilir. Özellikle klasik masallar bu açıdan oldukça işlevselдir: Külkedisi, Pamuk Prenses, Uyuyan Güzel gibi karakterler, pasiflikleri ve bekleyiş içindeki halleriyle ödüllendirilirken, erkek karakterler, cesaretleri ve eyleme geçme halleriyle kahramanlaştırılır. Bu, çocuklara yalnızca bireysel örnekler değil, aynı zamanda cinsiyete dayalı toplumsal düzenin bir modelini de sunar.

Böylece çocuk edebiyatı, yalnızca bireyin eğitimi değil, aynı zamanda toplumun yeniden üretimiyle de doğrudan ilişkilidir. Çocuklar, kitaplar aracılığıyla yalnızca kelimeleri ve cümleleri değil, rollerini, sınırlarını ve "olunması gereken" kişi tiplerini de öğrenirler. Bu nedenle çocuk kitaplarının sadece eğlencelik veya pedagojik içerikler sunduğu fikri, onların ideolojik işlevini görünmez kılmaktadır.

Melek Özlem Sezer, *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet* (2015) adlı çalışmasında, klasik masalların toplumsal cinsiyet rollerini nasıl yeniden ürettiğini ele alır. Ona göre, "klasik masalsa bilinçaltı simgelerini ve genetik hafızayı kullanarak, görünür hikâyenin altına bambaşka bir hikâye, iktidara hizmet eden ideolojik bir ileti düzeni kurar" (s. 12). Bu anlatılar, yalnızca eğlencelik ya da öğretici metinler değildir, ataerkil düzenin değerlerini çocuğa ileten kültürel kod taşıyıcılardır. Sezer'in değerlendirmesi, Pamuk Prenses'in iradesi dışında öpülmesi ya da Külkedisi'nin yalnızca güzelliği sayesinde ödüllendirilmesi gibi örneklerde açıkça görüldüğü üzere, kadın karakterlerin pasif, itaatkâr ve nesneleştirilmiş biçimlerde temsil edilmesinin, toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamadan içselleştirmeye hizmet ettiğini ortaya koyar.

Benzer biçimde, Aslı Karataş da *Uyuyan Güzel Uyandı* (2020) adlı kitabında masalların işlevine dikkat çeker ve şu değerlendirmede bulunur: "Masallar çocukların dünyasında, "olması gereken dünya"ya dair bir resim çizer. Bu nedenle zannedilenden çok daha önemlidir" (s. 13). Karataş'ın bu tespiti, masalların yalnızca geçmişin kültürel izlerini değil, aynı zamanda geleceğe dair normatif yönelimleri şekillendiren bir ideolojik araç olduğunu vurgular.

Bu değerlendirmeler ışığında çocuk edebiyatı, yalnızca hangi hikâyelerin anlatıldığıyla değil, hangi kimliklerin merkeze alındığı, hangilerinin sessizleştirildiği ve nasıl bir "normal"in inşa edildiğiyle birlikte düşünülmelidir. Çocuklara yönelik metinler, onların yalnızca hayal gücünü değil, toplumsal rolleri ve kimliklerini de biçimlendiren güçlü araçlardır. Bu nedenle, çocuk kitapları yalnızca yazılmamalı, aynı zamanda sürekli yeniden düşünülmeli, sorgulanmalı ve toplumsal eşitlik perspektifiyle dönüştürülmelidir.

Aslı Karataş, *Uyuyan Güzel Uyandı (2020)* adlı kitabında klasik masalların toplumsal cinsiyet rollerini nasıl pekiştirdiğini feminist bir bakış açısıyla inceler. Ona göre, masallarda kadınlar genellikle pasif figürler olarak sunulur, en aktif hallerinde bile yalnızca yardımcı bir rolde yer alırlar. Karataş, bu durumu şu sözlerle açıklar: "Kadının etkisini olumladığı iddia edilerek söylenen, "her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır" cümlesinde bile kadının hayatın öznesi olmak yerine, hayatın esas aktörü olan erkek kişinin arkasında olduğu vurgusu vardır. Kadınları destekleyen erkeklerin aynı şekilde öldürüldüğüne rastlamazsınız. Kadınlar pasif resmedilir, en aktif hallerinde bile yardımcı oyuncu olarak karşımıza çıkar" (s. 104).

Karataş ayrıca, masallarda sıkça karşılaşılan "Prenses de olsa temizlik kadın işidir" veya "Cadılar çirkindir ve nedensiz kötülük yaparlar" gibi ifadelerin, toplumsal cinsiyet kalıplarını çocuklara nasıl aktardığına dikkat çeker. Bu tür ifadeler aracılığıyla, güzellik, sabır ve fedakârlık gibi nitelikler kadın karakterler için idealize edilirken, cesaret, güç, öfke ve kararlılık gibi özellikler erkek karakterlere atfedilmekte, böylece cinsiyete dayalı davranış kalıpları erken yaşta içselleştirilmektedir.

Bu kalıplar yalnızca bireysel kimlik inşasında değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretiminde de belirleyici bir rol oynamaktadır. Karataş'ın çalışması, masalların sabit ve değiştirilemez metinler olmadığını, aksine eleştirel bir gözle yeniden yazılabilir, cinsiyetçi söylemlerden arındırılabilir ve eşitlikçi temsillerle yeniden kurgulanabilir olduğunu ortaya koyar.

Bu tür dönüşümler yalnızca çocukların hayal dünyasını değil, aynı zamanda dünyayı algılama, ilişki kurma ve farklılıkları anlama biçimlerini de dönüştürebilir. Sonuç olarak, masalların yeniden düşünülmesi yalnızca edebiyatın değil, aynı zamanda kültürel belleğin ve toplumsal normların dönüşümü açısından da önemlidir. Feminist bir çocuk edebiyatı

yaklaşımı, çocuklara yalnızca eşitliği anlatmakla kalmaz, aynı zamanda eşitliği yaşanabilir bir değer haline getirmeyi amaçlar.

Resimli çocuk kitapları yalnızca görsel ve metinsel öğeleriyle değil, aynı zamanda duyguların hangi cinsiyetle ilişkilendirildiği ve nasıl ifade edildiğiyle de toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretme potansiyeline sahiptir. Aslı Karataş'ın (2020) *Uyuyan Güzel Uyandı* adlı çalışmasında belirttiği üzere, masallarda kız çocuklarına öfkenin "dişil" bir duygu olmadığı, öfkeli erkeği yatıştırmanın ise olgun kadın kimliğinin bir göstergesi olduğu öğretilir. Bu anlatı yapısı, kız çocuklarına öfke gibi güçlü duyguların doğrudan ifade edilemeyeceği, bu duyguların "kırılma" ya da "küsme" gibi dolaylı biçimlerde dışa vurulması gerektiği mesajını verirken, erkek çocuklara öfkenin hem meşru hem de ilişki kurmada etkili bir araç olduğu anlatılır.

Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin yalnızca davranış düzeyinde değil, duygulanım düzeyinde de nasıl kurulduğunu açık biçimde gösterir. Karataş'ın ifadesiyle, "Kimi insan daha kırılgan, kim insan daha dayanıklıdır. Bunu cinsiyetle açıklamak ve cinsiyet üzerine ifade etmek sürdürülebilir mutsuzlar yanı yaratmaktan başka bir işe yaramaz" (s. 49). Bu tespit, duyguların cinsiyete göre kodlandığı anlatıların, kimlerin kırılgan, kimlerin güçlü olduğuna dair kalıp yargıları nasıl pekiştirdiğini göstermesi açısından önemlidir. Oysa bu tür sınırlayıcı temsiller, çocukların duygusal dünyalarını baskı altına alır ve toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimine katkı sunar. Bu nedenle çocuk kitaplarında yalnızca karakterlerin yaptıkları değil, hangi duygularla ve nasıl resmedildikleri de dikkatle incelenmeli, eşitlikçi, duygusal çeşitliliğe alan tanıyan temsiller geliştirilmeye çalışılmalıdır.

Carol Gilligan'ın *Kadının Farklı Sesi* adlı çalışmasında (2017), kadınların duygusal deneyimlerinin sıklıkla bakım, şefkat ve sorumluluk gibi değerlere göre anlamlandırıldığı, buna karşılık erkeklerin duygularının ise özerklik, güç ve rekabet temelinde meşrulaştırıldığı ifade edilir. Bu çifte standart, yalnızca bireysel ilişkilerde değil, aynı zamanda masallar gibi kültürel ürünlerde de erken yaşlardan itibaren yeniden üretilmekte ve çocukların duygusal repertuarlarını cinsiyet temelli olarak şekillendirmektedir. Gilligan, "...seslerini sınırlandıran kadınların çoğu, bilerek ya da bilmeyerek erkek sesinin egemen olduğu ve temelleri kadınlardan kopuk bir biçimde tesis edilmiş olan bir yaşam

düzenini devam ettirmektedir" diyerek (s. 11), kadınların yalnızca bastırılmadığını, aynı zamanda mevcut düzenin yeniden üretimine katkı sunduklarını da vurgular. Bu bağlamda, çocuklara sunulan edebi anlatılar, yalnızca bireysel gelişimi değil, toplumsal normların içselleştirilme sürecini de derinden etkiler.

Sonuç olarak, resimli çocuk kitaplarında duyguların cinsiyetle ilişkilendirilme biçimi, yalnızca bireysel karakter temsilleriyle sınırlı kalmayıp, toplumsal cinsiyet rollerinin duygusal düzlemde nasıl kurulduğuna dair önemli ipuçları sunmaktadır. Kız çocuklarının öfke, özerklik ve direnç gibi güçlü duygulardan uzaklaştırılıp daha çok kırılganlık, alınganlık ve bakım verme gibi duygularla özdeşleştirilmesi, erkek çocukların ise rekabet, güç ve tahakküm gibi duygularla tanımlanması, cinsiyete dayalı duygusal kalıpların erken yaşta içselleştirilmesine neden olmaktadır. Bu durum, yalnızca bireysel duygulanım alanını daraltmakla kalmayıp, aynı zamanda kadınların ve erkeklerin toplumsal rollerini pekiştiren bir normlar dizisini de üretmektedir. Aslı Karataş'ın ve Carol Gilligan'ın çalışmaları, duyguların cinsiyet temelli olarak kategorize edilmesinin hem bireysel kimlik oluşumunu sınırladığını hem de toplumsal eşitsizlikleri görünmez kılarak yeniden ürettiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, çocuklara yönelik anlatıların ve görsellerin yalnızca neyi temsil ettiğine değil, nasıl bir duygulanım haritası sunduğuna da dikkat edilmelidir. Edebiyat, çocuklara yalnızca dünyayı değil, aynı zamanda kendilerini ve başkalarını hissetme biçimlerini de öğretir. Bu bağlamda, eşitlikçi, çok sesli ve duygusal çeşitliliğe açık çocuk kitaplarının çoğaltılması, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin dönüşümünde önemli bir adım olacaktır. Duyguların cinsiyetle değil, insanlıkla ilişkili olduğu bir anlatı evreni, çocukların daha özgür, kapsayıcı ve empatik bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlayacaktır.

4. SEÇİLEN RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARININ İNCELENMESİ

4.1. Karakterlerin Kişilik Özelliklerinin Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi

Toplumsal cinsiyet bağlamında çocuk kitaplarının içeriksel ve görsel analizleri, erken yaşlarda toplumsal normların içselleştirilme süreçlerine ışık tutmakta ve bireylerin kimlik gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle resimli çocuk kitapları, çocukların hem kendi benliklerini hem de toplumsal cinsiyet rollerini kavrama biçimlerini şekillendirmede güçlü birer araç olarak öne çıkar. Bu çalışmada incelenen kitaplarda yer alan karakterler, yalnızca bireysel hikâyeleri ya da fiziksel görünümleriyle değil, aynı zamanda taşıdıkları kişilik özellikleri aracılığıyla da anlam üretmektedir. Resimli çocuk kitaplarındaki karakter temsilleri, yalnızca cinsiyet temelli kategorilere indirgenemez, duygusal, zihinsel ve davranışsal yönleriyle birlikte değerlendirilmelidir. Görsel analizler doğrultusunda incelediğim kitaplarda yapılan değerlendirmeler, bu karakterlerin en çok "duyarlılıkla harmanlanmış aktiflik", "özgüvenli dışavurum" ve "katılımcı özne" özellikleri etrafında biçimlendiğini göstermektedir. Girişimci, kararlı, işbirlikçi ve yardımsever nitelikler taşıyan bu karakterler, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen temsiller aracılığıyla sunulmakta, hem ev içi hem de kamusal alanlarda cinsiyetten bağımsız roller üstlenmektedir. Özellikle ana karakterlerde gözlemlenen bu özellikler, çocukların aktif yurttaşlık, empati ve özgürlük gibi temel değerlere yönlendirilmesinde önemli bir pedagojik duruşu temsil etmektedir. Böylelikle incelenen resimli çocuk kitapları, hem bireysel öznelleşme süreçlerini destekleyen hem de toplumsal cinsiyet normlarını sorgulayan bir işlev görmektedir.

İncelenen resimli çocuk kitaplarında yer alan karakterler üzerinden yapılan değerlendirme, en baskın kişilik özelliğinin "sorumluluk alma" ve "bakım vericilik" olduğunu ortaya koymaktadır. Bu özellik, hem ev içi emeğin üstlenilmesi hem de aile bireylerine karşı koruyucu ve düzenleyici rollerin üstlenilmesiyle kendini göstermektedir.

Şekil 1. Benim Babam Kötü Örnek / Aslı Tohumcu / Can Çocuk Yayınları, Kasım 2020

Kaynak: Tohumcu, 2020

Şekil 2. Göksel'i Hatasından Öğreniyor / Melis Sonkaya / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Nisan 2022

Kaynak: Sonkaya, 2022

Şekil 3. Benim Babam Kötü / Aslı Tohumcu / Can Çocuk Yayınları, Kasım 2020

Kaynak: Tohumcu, 2020

Görsellerde erkek figürlerin evle ilgili işlerde aktif rol almaları (örneğin yemek hazırlama, bulaşık yıkama, alışveriş gibi), geleneksel anlamda kadınlara atfedilen bakım rolleriyle özdeşleşen bir sorumluluk anlayışının cinsiyetler arası paylaşımını yansıtmaktadır. Bu durum, ev içi rollerin yeniden kurgulandığı bir anlatı formuna işaret eder. Özellikle "annelik" ile özdeşleşmiş olan besleme, pişirme, temizlik gibi eylemlerin baba figürü üzerinden temsil edilmesi, hegemonik erkeklik modelinin dışına çıkan bir özne konumlandırmasına olanak tanır. Bu bağlamda, resimli kitaplarda erkek karakterlerin bakım veren rolleri üstlenmesi, çocuklara toplumsal cinsiyet rollerine dair daha çeşitlenmiş temsiller sunar. Bu karakterlerin temsilinde yalnızca fiziksel bakım değil, duygusal emek de gözlemlenmektedir. Örneğin, çocuklara yemek hazırlayan, onları eğlendiren, oyun oynayan ya da birlikte dinlenen karakterler, çocukla kurulan duygusal ilişkinin sorumluluğunu da üstlenmektedir. Bu da, Carol Gilligan'ın geliştirdiği "bakım etiği" (ethics of care) kuramında belirttiği gibi, ilişkiselliği temel alan ahlaki bir sorumluluğa işaret eder. Gilligan'a göre, "Adalet etiği herkesin aynı muameleyi görmesini gerektiren eşitlik ilkesinden hareket ederken, bakım etiği kimsenin incinmemesi gerektiğini öngören şiddetsizlik ilkesine dayanır" (Gilligan, 2017, s. 276). Bu yaklaşım, sorumluluklar ile haklar arasındaki gerilimin, insan gelişiminin diyalektiğini nasıl sürdürdüğünü anlamayı ve görünürde uyuşmaz gibi duran bu iki deneyimin aslında birbirine bağlı olduğunu fark etmeyi mümkün kılar. Bu çerçevede, özellikle çocuk edebiyatında sunulan karakter ilişkilerinin sadece hak temelli bir anlayışla değil, aynı zamanda özen, empati ve karşılıklılık gibi bakım odaklı değerlerle kurgulanması, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen alternatif anlatılar açısından önemlidir. Lister (2007), çocukların "aktif yurttaşlık" pratiği çerçevesinde toplumsal yaşamda katılım ve sorumluluk yüklenebildiğini belirtir, bu, çocuk edebiyatında karakterlerin sadece ev içi rollere değil, aynı zamanda toplumsal yaşama katılımı teşvik eden modele sahip olmasının önemini vurgular. Böylece çocukların yalnızca pasif alıcılar değil, toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket edebilen özneleşme sürecinde yer alan bireyler olarak temsil edilmesinin önemine işaret eder. Ancak dikkat çekici olan, bu sorumluluğun çoğu zaman neşeyle, dayanışma içinde ve bir görev bilinciyle yapılmasıdır. Bu durum, yalnızca iş bölümü değil, aynı zamanda içsel bir denge ve karşılıklı güven duygusunun da inşa

edildiğini gösterir. Bu bağlamda, kitaplarda sıkça rastlanan iş birliği ve dayanışma temaları, çocuklara kolektif yaşama dair olumlu toplumsal modeller sunar.

İncelenen resimli çocuk kitaplarındaki karakterlerde en baskın kişilik özelliği olarak "sorumluluk" ön plana çıkmakta ve bu sorumluluğun çoğu zaman "bakım vericilik" ile iç içe geçtiği görülmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşebilirliğine ve yeni nesil çocuk kitaplarının bu dönüşümde üstlendiği role işaret etmektedir. Çocuklara yalnızca birey olmayı değil, aynı zamanda ötekiyle ilişki kurma ve paylaşma becerileri kazandırmayı hedefleyen bu anlatılar, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir pedagojinin temsilcisi olarak değerlendirilebilir.

Şekil 4. Mercimeğim Dünyayı Gezecek / Elif Erdoğan / Yapı Kredi Yayınları, Temmuz 2023

Kaynak: Erdoğan, 2023

Toplumsal cinsiyet bağlamında resimli çocuk kitapları, erken yaşlardaki çocukların sosyal roller, aile içi dinamikler ve bireysel kimlik algıları üzerine ilk gözlemlerini biçimlendiren güçlü araçlardır bu sebeple aile içi etkileşim ve duygusal yakınlık bağlamında değerlendirilen sahnelerde, karakterler arası işbirliği, sevgi ve karşılıklı destek ön plana çıkarılmaktadır.

Özellikle birlikte yemek hazırlayan anne-baba figürleri üzerinden toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimi yapılmadan, eşit sorumluluk paylaşımı resmedilmiş, bu da cinsiyetlendirilmiş iş bölümü normlarına alternatif bir yaklaşımı işaret etmektedir. Sahne oldukça sıcak ve sade bir dille çizilmiş, karakterler arası eşitlik ve işbirliği görsel olarak öne çıkarılmıştır. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümünü destekleyen temsil biçimlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Baba sadece sofrada oturan değil, aktif olarak yemek hazırlayan bir figür olarak konumlandırılmıştır. Bu bağlamda, çocukların bakım veren figürleriyle kurduğu etkileşim, yalnızca biyolojik bağa dayalı değil, aynı zamanda duygusal emek ve ilişkisel pratikler üzerinden kurulan bir yapıyı yansıtmaktadır. Connell (2022), toplumsal cinsiyetin biyolojik determinizmle açıklanamayacak kadar karmaşık ve toplumsal olarak inşa edilen bir düzen olduğunu belirtir. Ona göre, "Toplumsal cinsiyet kavramı, insanların eril ve dişil olarak, üremeye dayalı bölünmesi kapsamında veya bu bölünmeyle bağlantılı olarak örgütlenmiş pratiktir" (s. 208). Bu tanım, toplumsal cinsiyetin yalnızca bireysel kimlik ya da yönelimle sınırlı olmadığını, toplumsal kurumlar, roller, ilişkiler ve semboller düzeyinde sürekli yeniden üretildiğini ortaya koyar.

Bu perspektif, özellikle erkeklik temsillerine dair sabit yargıları sorgulamak açısından önemlidir. Erkek karakterlerin yalnızca otoriter, güçlü veya mesafeli figürler olarak değil, bakım veren, duygusal emeğe katılan ve çocukla etkileşim içinde olan bireyler olarak temsil edilmesi, toplumsal cinsiyet normlarının dönüşebilir olduğunu gösterir. Bu tür temsiller, Connell'in toplumsal cinsiyet rejimi kavramıyla örtüşerek, bireylerin yalnızca atanmış rollerle değil, farklı ilişki biçimleri ve etkileşim yollarıyla da toplumsal cinsiyet kimliğini performe edebileceğini hatırlatır. Dolayısıyla, çocuk kitaplarında bu çeşitliliklerin sunulması, kalıplaşmış cinsiyet rollerinin sorgulanmasına katkı sunar.

Şekil 5. Elmalı Turta Deyip Geçme / Beth Charles / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 2022

Kaynak: Charles, 2022

Bu temaya paralel olarak, bir diğer sahnede anne ve babanın birlikte doğa temelli bir faaliyet yürüttüğü görülmektedir. Baba figürü bir yandan ağaç dikme sürecine katılırken aynı zamanda bebeği kucağında taşımakta, anne figürü ise sulama görevini üstlenmektedir. Bu temsil, bakım emeğinin yalnızca ev içiyle sınırlı olmadığını, açık alanda sürdürülen çevresel sorumluluklar bağlamında da eşit biçimde paylaşılabileceğini göstermektedir. Aynı zamanda, baba figürünün hem fiziksel emek (kazma) hem de duygusal emek (bebeği taşıma) açısından aktif biçimde sahnede yer alması, geleneksel erkeklik tanımlarının dışına çıkan bir temsildir.

Anne ve baba figürlerinin birlikte hareket etmesi, cinsiyet temelli iş bölümü kalıplarının ötesine geçerek çocuklara iş birliği, eşitlik ve ortak sorumluluk değerlerini aktaran bir yaklaşım sunmaktadır. Bu durum yalnızca aile içi rolleri değil, toplumsal sorumlulukları da paylaşmanın mümkün olduğunu göstermekte, çocuklara rol model olabilecek, dönüştürücü bir anlatı biçimi olarak öne çıkmaktadır.

Bu görsel, önceki sahnelerde vurgulanan üretim, bakım ya da fiziksel sorumluluk paylaşımının ötesinde, aile içi ilişkilerdeki duygusal boyutu öne çıkaran anlamlı bir temsildir. Anne ve baba figürlerinin herhangi bir ev işi ya da ebeveynlik eylemi içerisinde değil, yalnızca birbirlerine yönelmiş şekilde ve karşılıklı bir sarılma anında resmedilmesi, aile içindeki duygusal yakınlık, sevgi ve şefkatin görsel olarak merkezde konumlandığını göstermektedir. Sahnedeki yumuşak çizgiler, sade renk kullanımı ve karakterlerin huzurlu yüz ifadeleri, bu temsili daha da güçlendirerek izleyicide sıcak, güvenli bir his uyandırmaktadır.

Şekil 6. Bazıları Bazen / Nergis Seli / Yapı Kredi Yayınları, Haziran 2022

Kaynak: Seli, 2022

Bu tür bir anlatı, geleneksel aile temsillerinde sıklıkla rastlanan "annelik = bakım", "babalık = otorite" ikiliğini kırarak ebeveynlerin birbirleriyle kurduğu ilişkinin de çocuğun duygusal gelişimi açısından belirleyici olduğunu vurgular. Burada ebeveyn figürleri, yalnızca çocuk için var olan bireyler değil, kendi aralarında karşılıklı sevgi, bağlılık ve eşitlik temelinde kurulan bir ilişkiyi sürdüren bireyler olarak sunulmaktadır. Bu da çocukların, aileyi yalnızca görevler üzerinden değil, duygular üzerinden de kurulan bir yapı olarak algılamasına katkı sağlar.

Aynı zamanda bu sahne, duygusal emeğin de cinsiyetten bağımsız bir biçimde paylaşılabileceğine işaret eder. Kadın ya da erkek fark etmeksizin, sevgi göstermenin, sarılmanın, duygusal yakınlık kurmanın toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olmadığını görsel bir anlatımla ifade eder. Bu yönüyle, çocuklara empati, bağ kurma ve duygularını ifade etme gibi temel insani becerileri modelleyen bir rol sunar. Dolayısıyla bu görsel, resimli çocuk kitaplarında daha çok işlevsel roller üzerinden temsil edilen ebeveynlik figürlerinin, duygusal boyutuyla yeniden tanımlanabileceğine dair önemli bir örnektir.

Tüm bu sahneler birlikte değerlendirildiğinde, resimli çocuk kitaplarında ebeveyn figürlerinin yalnızca belirli işlevlerle tanımlanmadığı, aynı zamanda duygusal bağ, karşılıklılık ve iş birliği temelli ilişkilerle de kurgulandığı görülmektedir. Erkek karakterlerin yemek hazırlama, temizlik, bebek taşıma ya da çocukla oyun oynama gibi geleneksel olarak kadınlara atfedilen alanlarda aktif roller üstlenmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimine karşı dönüşüm odaklı bir yaklaşımı işaret etmektedir. Kadın karakterlerin ise yalnızca bakım veren değil, aynı zamanda üretken, sorumluluk alan ve iş paylaşımına katılan figürler olarak temsil edilmesi, toplumsal cinsiyet kalıplarının esnetildiğine işaret etmektedir. Bu anlatıların ortak noktasında, hem kadın hem erkek karakterlerin duygusal emeğe, fiziksel üretime ve ortak sorumluluğa eşit ölçüde dahil edildiği, çocuklara yönelik kapsayıcı bir aile modeli sunulmaktadır. Gerek birlikte yemek hazırlayan anne-baba figürleri, gerek açık alanda çocuk bakımı ve doğayla ilgilenme sorumluluğu paylaşan ebeveynler, gerekse birbirine şefkatle sarılan karakterler üzerinden, çocuklara yalnızca görevlerin değil, ilişkilerin ve duyguların da eşit paylaşılabileceği gösterilmektedir. Böylece çocuk kitaplarında aile içi rollere dair çizilen bu görsel anlatılar, hem toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir pedagojik zemin sunmakta hem de çocuklara adaletli, sevgi temelli ve birlikte yaşamaya dayalı bir model önerisi getirmektedir.

4.2. Karakterlerin Mesleki Rollerle Sunumu ve Cinsiyetle İlişkisi

Resimli çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyetin analizinde yalnızca karakterlerin dış görünüşü, kişilik özellikleri veya aile içindeki rolleri değil, aynı zamanda sahip oldukları ya da arzuladıkları meslekler de belirleyici bir analiz unsurudur. Meslek temsilleri, çocuklara yalnızca “kim olunabileceğini” değil, aynı zamanda “ne olunabileceğini” de öğreten güçlü araçlar arasında yer alır. Bu temsiller, çocukların ileride hangi mesleklerin

kendilerine "uygun" bulduğuna dair inançlarını doğrudan etkileyebilir. Bu nedenle, çocuk edebiyatında yer alan mesleki kimliklerin hangi toplumsal değerlerle ilişkilendirildiği, hangi karakterlerin hangi mesleklerde temsil edildiği ve bu mesleklerin anlatı içindeki işlevleri, toplumsal cinsiyet bağlamında dikkatle incelenmelidir. İncelenen görsellerdeki karakterlerin mesleki temsilleri de bu doğrultuda, mevcut toplumsal cinsiyet kalıplarını kimi zaman yeniden üretirken, kimi zaman da bu kalıpları sorgulayan veya dönüştüren bir işlev üstlenmektedir.

Şekil 7. Nefise Nine / Tagrid en-Neccar / Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2023

Kaynak: en-Neccar, 2023

Yukarıdaki görselde, yaşlı bir kadın karakter, torununu sanat müzesinin müdürüne tanıtırken, onun da ileride kendisi gibi bir sanatçı olmasını istediğini belirtir. Bu karakter, üretken bir kadın sanatçı olarak temsil edilirken, torun karakterin "Hele önce bir pilot olayım da..." yanıtı toplumsal cinsiyetle özdeşleştirilen mesleki yönelimleri açığa çıkarmaktadır. Zira pilotluk, günümüzde hala erkeklerle özdeşleştirilmiş bir meslek olarak çocukların bilinçaltına kazınmaktadır. Bu durum, çocukların hayallerindeki mesleklerin cinsiyete göre şekillenme ihtimaline işaret ederken Bu sahne, bir yandan kadın sanatçının olumlu temsiliyle fark yaratırken, diğer yandan çocuk karakterin geleneksel erkek mesleklerine yönelmesiyle, var olan kalıpların sürdürüldüğü ikili bir yapı ortaya koymaktadır.

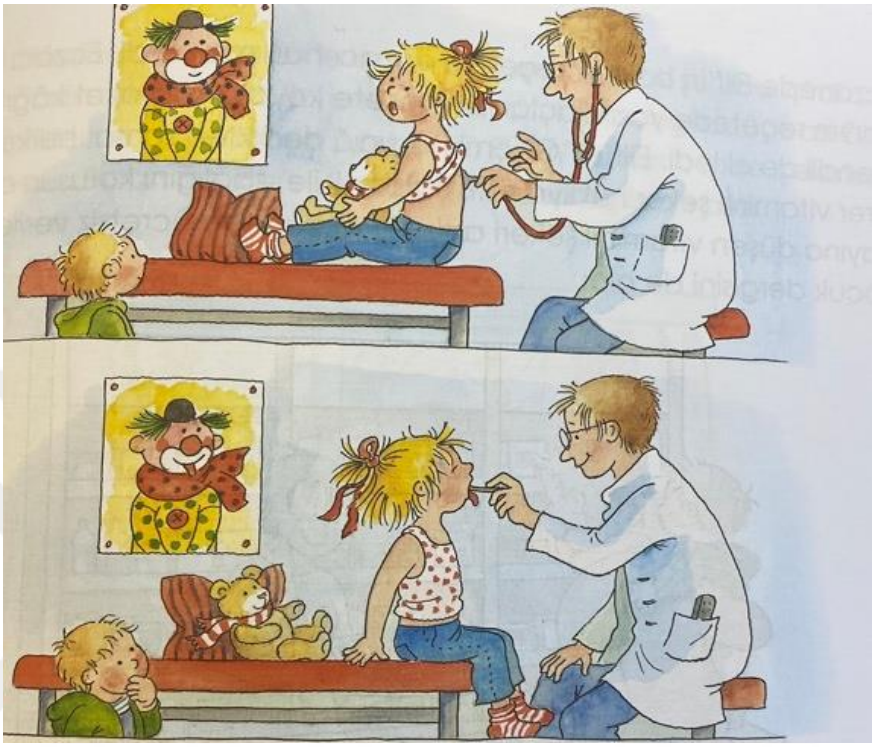
Şekil 8. Gizem'in Parlak Ayakkabıları / Jane Godwin / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şubat 2022

Kaynak: Godwin, 2022

Diğer görselde bir erkek anaokul öğretmenine yer verildiği görülmektedir. Görselde yer alan erkek öğretmen, sınıf ortamında çocuklara bilgi aktarırken resmedilmektedir. Öğretmenlik mesleği, tarihsel olarak kadınlarla özdeşleştirilmiş bir alan olsa da, bu görselde erkek bir figürün pedagojik bir rolde yer alması, toplumsal cinsiyet normlarına alternatif bir yaklaşımı işaret eder. Sınıfta çocuklara ders veren bir erkek öğretmen figürü, öğretmenliğin sadece kadınlara ait bir alan olmadığına dair olumlu bir örnek sunmaktadır. Aina & Cameron (2011), erkek çocukların bakım ve öğretim rolleriyle temsiline yer verilmesinin, çocukların toplumsal cinsiyet kalıplarını erken yaşta sorgulamasına imkân sağladığını belirtir (s. 12).Bu bağlamda erkek öğretmen karakteri, yalnızca kendi mesleki kimliğini olumlu biçimde kurmakla kalmaz, aynı zamanda bakım, ilgi ve öğretme gibi rollerin cinsiyetle sınırlı olmadığını gösteren modelleyici bir figür olarak işlev görür. Bu temsil, geleneksel olarak kadınlarla özdeşleştirilen bakım ve eğitim rollerinin erkek karakterler aracılığıyla da etkili şekilde sunulabileceğini göstererek, çocuklara daha kapsayıcı bir toplumsal cinsiyet anlayışı kazandırır. Böylelikle çocuk kitapları, yalnızca bireysel kimliklerin şekillenmesine değil, aynı zamanda toplumsal normların dönüştürülmesine de katkı sağlayan araçlara dönüşür. Bu tür figürlerin görünürlüğü, özellikle erkek çocuklar için alternatif rol modeller sunarak duygusal emek, empati ve sorumluluk gibi değerlere yönelimi teşvik eder.

Şekil 9. Elif Hastalandı / Liane Schneider / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 2019

Kaynak: Schneider, 2019

İncelenen diğer sahnelerde ise farklı meslek gruplarından kadın ve erkek figürlerin, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin ötesine geçen temsillerle sunulduğu görülmektedir. Erkek bir doktorun çocuk hastayı şefkatli bir yaklaşımla muayene ettiği sahne, yalnızca yüksek statülü bir mesleğin temsili olmanın ötesinde, bakım, ilgi ve empati gibi duygusal becerilerin erkek karakter üzerinden de görselleştirilebileceğini ortaya koymaktadır. Bu durum, erkekliğin yalnızca otorite, güç ya da teknik bilgiyle değil, aynı zamanda pedagojik duyarlılıkla da temsil edilebileceğini çocuklara göstermek açısından dönüştürücü bir örnektir.

Şekil 10. Arkadaşım Mimar / Ralf Butschkow / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 2023

Kaynak: Butschkow, 2023

Benzer şekilde, kadın bir mühendisin teknik bir çizimi çocuğa açıklarken resmedildiği sahne, kız çocuklarının mühendislik, mimarlık ve inşaat gibi geleneksel olarak erkeklerle özdeşleşmiş meslek alanlarında yer alabileceğine dair umut verici bir temsil sunmaktadır. Kadının bilgiyi aktaran, üretim sürecine hâkim, güçlü ve yön gösteren pozisyonda sunulması, çocuk kitaplarında kadın temsillerinin yalnızca bakım ya da süsleme odaklı rollerle sınırlanmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Bir başka örnekte ise iş kadını olarak resmedilen kadın karakterin, belgeleri, çantaları ve cep telefonuyla dış dünyaya hazır haliyle sunulması, kadının yalnızca ev içiyle değil, kamusal ve profesyonel yaşamla da ilişkilendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Bu sahne, kadınların kamusal alanda görünürlük kazandığı, üretken ve çok yönlü bireyler olarak temsil edildiği alternatif bir anlatı sunar.

Tüm bu temsiller bir arada değerlendirildiğinde, resimli çocuk kitaplarının yalnızca meslekleri tanıtan anlatılar olmaktan öte, toplumsal cinsiyet normlarını dönüştürebilecek görsel ve anlatısal bir potansiyel taşıdığı görülmektedir. Erkek karakterlerin bakım emeği ve duygusal etkileşimle, kadın karakterlerin ise teknik uzmanlık ve kamusal başarıyla ilişkilendirilmesi, çocuklara toplumsal cinsiyete dayalı meslek algılarını sorgulama ve daha özgürleştirici hayaller kurma imkânı sunmaktadır.

Şekil 9. Nefise Nine / Tagrid en-Neccar / Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2023

Kaynak en-Neccar, 2023

Bu temsiller, mesleklerin hem yaratıcılık hem de geleneksel toplumsal rollerle (annelik, bakım verme) ilişkilendirilerek sunulduğunu ortaya koymaktadır. Kadın karakterlerin hem üretici (mimar, sanatçı, iş kadını, sanatçı) hem de bakım verici (öğretmen, anne, doktor) rollerle temsil edilmesi, onların çok yönlü bireyler olarak görselleştirildiğini göstermektedir. Ancak bu çok yönlülük, kimi zaman güçlendirici bir görünüm sunarken, kimi zaman da kadının hem özel hem kamusal alandaki yükleri aynı anda üstlenmesi gerektiğine dair normatif bir çerçeveyi yeniden üretme riski taşımaktadır. Bu çifte yükleniş, toplumsal cinsiyetin ikili yapısını görünür kılarken, kadınların çoklu rollerinin normalleştirilmesi aracılığıyla eşitlik vurgusunun yeterince belirginleşmemesi gibi sınırlayıcı bir potansiyel de barındırmaktadır.

Öte yandan, erkek karakterlerin yalnızca teknik, fiziksel ya da yönetici pozisyonlarda değil, aynı zamanda bakım emeği ve pedagojik duyarlılık gerektiren alanlarda da temsil edildiği örnekler dikkat çekicidir. Özellikle erkek doktor ya da erkek öğretmen figürleri, çocuklara empati, bakım ve ilgi gibi becerilerin yalnızca kadınlara özgü olmadığına dair güçlü mesajlar sunmaktadır. Bu tür temsiller, toplumsal cinsiyet normlarının esnemesine

katkı sunarken, erkeklik temsillerinde dönüşüm potansiyeli taşıyan kırılma noktalarını da görünür kılmaktadır.

Bu bağlamda, incelenen kitaplarda yer alan meslek dağılımı şu şekilde özetlenebilir:

Kadın karakterler: Sanatçı, öğretmen, doktor, mühendis, iş kadını, anne

Erkek karakterler: Öğretmen, sanat galerisi yöneticisi / küratör, doktor, pilot

Bu veriler ışığında, resimli çocuk kitaplarındaki meslek temsillerinin halen belirli toplumsal cinsiyet rollerine göre şekillendiği, ancak bu kalıpları sorgulayan ve dönüştüren anlatı biçimlerine de giderek daha fazla yer verildiği söylenebilir. Özellikle erkek öğretmen ya da kadın mimar gibi figürler, çocukların mesleki hayallerinde toplumsal cinsiyet kalıplarının dışına çıkabileceklerine dair umut verici ipuçları sunmakta, çocuklara yalnızca "ne olabilirler?" sorusunun değil, "nasıl var olabilirler?" sorusunun da alternatif yanıtlarını sunmaktadır.

4.3. Emek ve İş Dağılımının Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi

Resimli çocuk kitaplarında yer alan karakterlerin hangi işleri yaptıkları, yalnızca hikâyenin akışıyla değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimi ya da dönüştürülmesiyle doğrudan ilişkilidir. Görsel temsiller, çocukların dünyayı anlamlandırma biçimlerini şekillendirirken, hangi işlerin kimler tarafından yapılabileceğine dair normatif kalıpları da içselleştirmelerine zemin hazırlar. Bu duruma dair Marshall (2004) şunu belirtir: “Çocuk edebiyatı yalnızca eğlendirmek için yazılmış öyküler değil, aynı zamanda toplumsal kimlikleri şekillendiren güçlü ideolojik araçlardır” (s. 258). Bu tespit, çocuk kitaplarının yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda ideolojik işlevler taşıdığını açıkça ortaya koyar. Dolayısıyla bu kitaplarda yer alan meslek temsilleri, çocuklara hangi rollerin onlar için 'doğal' ya da 'uygun' olduğu fikrini erken yaşta aşılayabilir. Özellikle görseller yoluyla sunulan iş bölümleri, erkekliği dış dünya ve teknik yeterlilikle, kadınlığı ise bakım emeği ve duygusal bağlılıkla özdeşleştirme riskini taşır. Bu bağlamda, çocuk kitaplarının ideolojik etkileri yalnızca doğrudan verilen mesajlarla değil, aynı zamanda görsel ve dolaylı anlatımlarla da ortaya çıkmaktadır.

Bu durum göz önüne alındığında, çocuk kitaplarındaki iş ve meslek temsilleri yalnızca hikâyenin arka planını değil, aynı zamanda çocukların toplumsal rollerle ilgili algılarını biçimlendiren ideolojik mesajları da taşır, dolayısıyla bu temsillerin eleştirel bir gözle değerlendirilmesi, erken yaşta toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyici bir eğitim anlayışı için büyük önem taşır. Burdan yola çıkılıp incelenen sahneler üzerinden yapılan analiz, kadınların bakım emeğiyle ilişkili işlerde, erkeklerin ise daha teknik ya da dış dünyaya ilişkin görevlerde betimlendiğini, ancak bazı sahnelerde bu rollerin dönüşümüne dair ipuçlarının da bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 10. O da Ne? / Dilşah Özdinç / Yapı Kredi Yayınları, Temmuz 2023

Kaynak: Özdinç, 2023

İlk olarak, yaşlı bir kadının mutfakta yemek hazırlarken betimlendiği görselde, geleneksel kadın rollerinin yeniden üretildiği açıkça görülmektedir. Kadın karakterin mutfakta konumlandırılması, bakım emeği ve ev içi sorumlulukların hala kadınlara ait bir görev alanı olarak sunulduğuna işaret etmektedir. Bu temsil biçimi, mutfağı yalnızca bir yemek yapma mekânı değil, aynı zamanda kadının görünmeyen emeğinin sürdüğü, üretimden çok hizmetle özdeşleşen bir alan olarak kodlamaktadır. Kadın karakterin mimik ve duruşunun da bu üretkenliği doğal bir hal gibi yansıtması, ev içi emeğin görünmezliğine katkı sunmaktadır. Özellikle büyükannelerin veya yaşlı kadın figürlerinin bu tür temsillerle verilmesi, bakım emeğinin kuşaktan kuşağa aktarılması gerektiği yönündeki kültürel inancı da pekiştirir.

Benzer biçimde, diğer sahnelerde çamaşır asan ya da örgü ören kadın figürlerinin yer alması da bu cinsiyetlendirilmiş iş bölümünün bir devamı niteliğindedir. Çamaşır asmak ve örgü örmek, hem gündelik hem de sessiz işlerin temsili olarak, kadınların ev içi üretimdeki rollerini tekrar tekrar görünür kılar. Ancak bu görünürlük, çoğunlukla romantize edilerek sunulur, yani kadınların bu işleri bir görev ya da sorumluluk olarak değil, gönüllü ve içselleştirilmiş bir tutumla yaptıkları ima edilir. Oysa bu işler, toplumsal yeniden üretimin temel yapı taşlarını oluşturmakta hem fiziksel emek hem de zaman tüketimi gerektirmektedir.

Şekil 11. Mine'nin Kırmızı Topu / Feridun Oral / Yapı Kredi Yayınları, Nisan 2020

Kaynak: Oral, 2020

Şekil 12. Utku'nun Kalemi / Filiz Özdem / Yapı Kredi Yayınları, Şubat 2020

Kaynak: Özdem, 2020

Bourdieu'nün (2001) belirttiği gibi, "Kadınlar, ev içi emeğin doğallaştırılması yoluyla toplumsal olarak alt konumda sabitlenmiştir" (s. 93). Bu yaklaşım çerçevesinde değerlendirildiğinde, çocuk kitaplarındaki bu tür temsiller, kadın emeğini doğal, sessiz ve karşılıksız bir görev alanı olarak sunmakta, böylece yapısal eşitsizliklerin yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bu temsillerin yalnızca kadın karakterlere özgülenmiş olması, erkek karakterlerin bu alanlara hiç dahil edilmemesiyle birlikte düşünüldüğünde, toplumsal cinsiyetin yalnızca rollerin paylaşımıyla değil, mekanlar ve pratikler yoluyla da inşa edildiğini gösterir.

Çamaşır asmak, yemek yapmak, örgü örmek gibi ev içi pratiklerin yalnızca kadın karakterler üzerinden görselleştirilmesi, çocukların toplumsal cinsiyet rolleri hakkındaki ön kabullerini güçlendirmektedir. Bu anlatılar, çocuklara ev içi emeğin "kadın işi" olduğu mesajını doğrudan vermese bile, görsel ve anlatısal düzeyde bu kodları taşır. Dolayısıyla bu sahneler, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında eleştirel bir gözle incelenmesi gereken, normatif rollerin yeniden üretildiği temsil biçimleri arasında yer almaktadır.

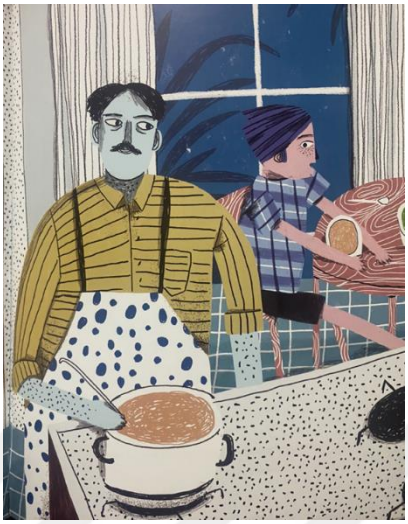
Şekil 13. Küçük Kırmızı Düğme / Göknil Özkök / Can Çocuk Yayınları, Temmuz 2019

Kaynak: Özkök, 2019

Bir kadın karakterin dikiş makinesiyle çalıştığı sahne, üretken ama yine ev içiyle sınırlı bir işin kadınla özdeşleştirildiği bir diğer örnektir. Bu tür sahnelerde kadınların üretici konumda olması olumlu bir görünüm sunsa da üretim alanının kamusal değil, ev içiyle sınırlı tutulması eleştiriye açıktır. Oakley (1974) bu konuyu şu şekilde yorumlar: "Ev işleri, üretken olmalarına rağmen, kadınların kamusal alandan dışlanmasına neden olan görünmez emek biçimleridir" (s. 45). Bu ifade, kadınların emeklerinin değersizleştirilmesini ve görünmez kılınmasını vurgulayarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin gündelik yaşam pratikleri üzerinden nasıl yeniden üretildiğini çarpıcı biçimde ortaya koyar.

Şekil 14. Annemin Aklı Bende Kaldı / Özge Bahar Sunar / Nesin Yayınevi, Ekim 2024

Kaynak: Sunar, 2024

Bununla birlikte, bazı sahnelerde toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümüne yönelik dikkat çekici örnekler de yer almaktadır. Örneğin, bir baba figürünün önlük giymiş şekilde mutfakta yemek hazırladığı sahnede, erkek karakterin ev içi bakım sürecine aktif olarak katıldığı görülmektedir. Bu tür temsiller, erkekliğin yalnızca kamusal alanda ya da fiziksel güç gerektiren işlerde değil, aynı zamanda ev içi sorumluluklarda da görünür olabileceğini çocuklara göstermek açısından önemlidir. Connell'in "toplumsal cinsiyet rejimi" kavramı doğrultusunda değerlendirildiğinde, bu sahne ev içi iş bölümüne dair yerleşik normların sorgulanmasını ve alternatif bir cinsiyet rejimi hayalini destekler. Connell (2009) bu durumu şöyle açıklar: "Toplumsal cinsiyet rejimi, yalnızca rolleri değil, aynı zamanda toplumsal ilişkileri düzenleyen normlar bütünüdür" (s. 74). Bu bağlamda, yemek pişiren baba figürü, evin bakımına katkı sağlayan, duygusal ve pratik emeği üstlenen bir birey olarak temsil edilmiştir.

Benzer şekilde, çocuğuyla birlikte marangozluk yapan bir başka baba karakter, teknik becerilerin yalnızca erkeklere özgü olmadığını ima etmekle kalmaz, aynı zamanda baba-çocuk ilişkisi içinde birlikte üretmenin ve deneyim paylaşımının da değerli bir alan olduğunu vurgular. Erkek karakterin çocuğuna rehberlik eden ve birlikte iş üreten figür olarak çizilmesi, erkeklik temsillerine şefkat, sabır ve öğreticilik gibi alternatif anlam katmanları kazandırmaktadır. Bu sahneler, baba figürünün yalnızca otoriter ya da mesafeli

bir model değil, aynı zamanda ilişki kuran, etkileşimde bulunan ve paylaşan bir özne olarak sunulabileceğini göstermesi açısından dönüştürücü bir potansiyel taşır.

Şekil 15. Sakın Unutma / Jane Godwin / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Temmuz 2023

Kaynak: Godwin, 2023

Bu çerçevede değerlendirilebilecek bir diğer sahnede ise baba figürü, çocuğunu yemekle beslerken resmedilmiş, arka planda ise anne karakterin mutfakla ilgilendiği görülmektedir. Burada iki ebeveynin de aktif olduğu, ancak farklı roller üstlendiği bir iş bölümü temsil edilmektedir. Özellikle baba karakterin yemek yedirme sahnesi, bakım emeğiyle ilişkilendirilen gündelik sorumlulukların erkek figürlerle de temsil edilebileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Üstelik bu temsilde baba yalnızca fiziksel bir görev üstlenmekle kalmaz, çocuğuna ilgiyle yaklaşan, onu izleyen ve beslenme sürecine duygusal olarak da eşlik eden bir özne olarak betimlenmiştir. Bu yönüyle sahne, geleneksel annelik rolünün bazı öğelerinin baba figürüne aktarılması açısından dikkat çekicidir. Arka planda yer alan annenin ise mutfakla ilgilenmesi, rollerin birbirinden ayrıldığını ama aynı zamanda kolektif sorumluluğun paylaşımına açık bir alan yaratıldığını düşündürür.

Tüm bu temsiller bir araya geldiğinde, erkek karakterlerin yalnızca kamusal, üretken ya da teknik alanlarda değil, aynı zamanda ev içi emek, bakım ve duygusal bağ kurma gibi geleneksel olarak kadınlara atfedilen sorumluluklarda da var olabildiği görülmektedir. Bu

tür sahneler, çocuklara toplumsal cinsiyet rollerinin katı ve değişmez olmadığını, aksine esnek ve paylaşılabilir olduğunu sezdiren anlatı biçimleridir. Böylelikle, çocuk kitapları yalnızca bireysel gelişime değil, daha adil ve eşitlikçi bir toplumsal dünyanın inşasına da katkı sunabilir.

Şekil 16. Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor / Sara Şahinkanat / Yapı Kredi Yayınları, Mart 2024

Kaynak: Şahinkanat, 2024

Bu bölümde analiz edilen sahneler iki yönlü bir dinamiğe işaret etmektedir: Bir yanda toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren, kadını ev içi görünmeyen emekle özdeşleştiren kalıplar hala etkisini sürdürmekte, diğer yanda ise, bu kalıpları esneten ve bakım emeğini cinsiyetten bağımsızlaştıran alternatif temsiller giderek görünür hale gelmektedir. Bu karşıtlık, çocuk kitaplarının yalnızca toplumsal normları aktaran araçlar değil, aynı zamanda bu normları sorgulama ve dönüştürme potansiyeli taşıyan metinler olduğunu göstermektedir. Nitekim çocuklara sunulan görsel anlatıların, onların toplumsal rollerle ilişkilenme biçimlerinde belirleyici olduğu düşünüldüğünde, bu temsil çeşitliliği pedagojik olarak son derece anlamlıdır.

4.4. Kapak Görsellerinde Toplumsal Cinsiyete Dair Görsel Kodlar

Resimli çocuk kitaplarının kapakları, kitabın içeriği hakkında ilk izlenimi oluşturan önemli görsel alanlardır. Bu görseller yalnızca estetik bir işlev değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği ya da sorgulandığı temsiller sunar. Kapak resimleri, hangi karakterlerin öne çıkarıldığı, nasıl giyindikleri, hangi renklerle çevrelendikleri ve hangi eylemler içinde gösterildikleri gibi unsurlar yoluyla, çocuklara yönelik cinsiyet kodlarını pekiştirici ya da dönüştürücü bir işlev görebilir.

İlk olarak "*Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor"* adlı kitabın kapağında, karlar içinde yürüyen bir çocuk ve onun elinden tutan bir yetişkin figürü yer almaktadır. Çocuğun giysileri (yeşil-kırmızı tonlarda atkı, bere ve eldiven), ifadesi ve bedensel özellikleri cinsiyet bakımından belirgin ipuçları sunmamakla birlikte, yanındaki yetişkin figürün kadın olarak resmedilmesi, bu ikili arasında geleneksel bir "anne-çocuk" ilişkisini çağrıştırmaktadır. Kadın karakterin sıcak tutan uzun eteği, kürklü ceketi ve saç modeli bu figürü hem cinsiyetlendirir hem de annelik temsiline yerleştirir. Çocuğun annesinin eline sıkıca tutunmuş şekilde resmedilmesi ise, onu bakım veren, rehberlik eden bir figür olarak konumlandırır.

Şekil 17. Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor / Sara Şahinkanat / Yapı Kredi Yayınları, Mart 2024

Kaynak: Şahinkanat, 2024

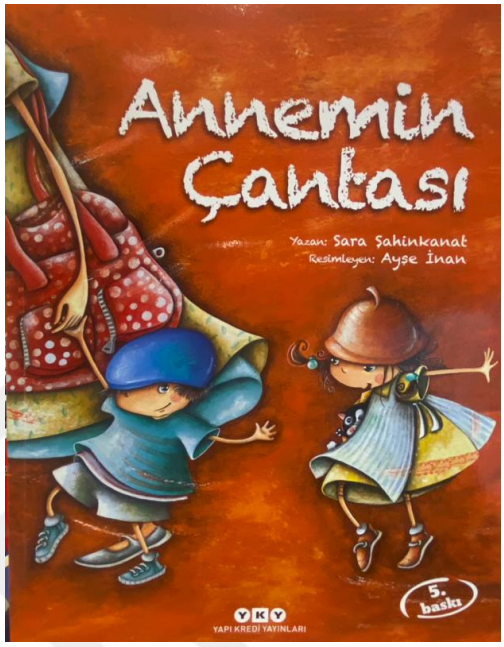
Bu görsel düzenleme, Ann Oakley'in (1974) kadınların "görünmeyen ev içi emeği"ne dair analizini destekler niteliktedir. Oakley, kadının tarihsel olarak bakım verme, çocuk yetiştirme ve ev işlerini görünmez biçimde üstlenen kişi olarak inşa edildiğini savunur. Kapaktaki anne figürü de yalnızca çocuğun yanında olmakla kalmaz, aynı zamanda onun güvenliği, rehberliği ve duygusal desteğini üstlenmiş görünmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin erken yaşlardan itibaren nasıl içselleştirildiğini gösteren bir başka örnektir.

Şekil 18. Annemin Aklı Bende Kaldı / Özge Bahar Sunar / Nesin Yayınevi, Ekim 2024

Kaynak: Sunar, 2024

Şekil 19. Annemin Çantası / Sara Şahinkanat / Yapı Kredi Yayınları, 2025

Kaynak: Şahinkanat, 2025

Bu görsel temsil biçimi, yalnızca "Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor" kitabıyla sınırlı değildir. Benzer biçimde, "*Annemin Aklı Bende Kaldı"* ve "*Annemin Çantası"* kitaplarının kapaklarında da çocuk figürleri, anneleriyle doğrudan ya da dolaylı yoldan kurdukları bağlar üzerinden resmedilmiştir. Özellikle bu iki örnek, annenin çocuğun dünyasındaki konumunu hem fiziksel hem de simgesel düzlemde yapılandırması bakımından dikkat çekicidir.

"Annemin Çantası" kitabında annenin yalnızca eteği ve çantası görünmekte, çocuk karakterler ise bu figüre fiziksel olarak adeta tutunmuş halde betimlenmektedir. Bu durum, annenin yalnızca "varlığı" ile değil, aynı zamanda taşıdıklarıyla, yani sorumluluklarıyla da özdeşleştirilmesini pekiştirir. Çanta, kadının ev içi yaşamla bütünleşmiş "hazır olma halini" simgelerken, eteğin arkasına saklanmış ya da ondan destek alan çocuklar, kadının koruyucu ve toparlayıcı kimliğiyle ilişkilendirilmiştir. Bu temsilde kadın, adeta çocuğun hareket alanının çerçevesini çizen bir merkez gibi konumlandırılır. Sylvia Walby'nin (2024) *Patriyarka Kuramı* adlı eserinde belirttiği gibi,

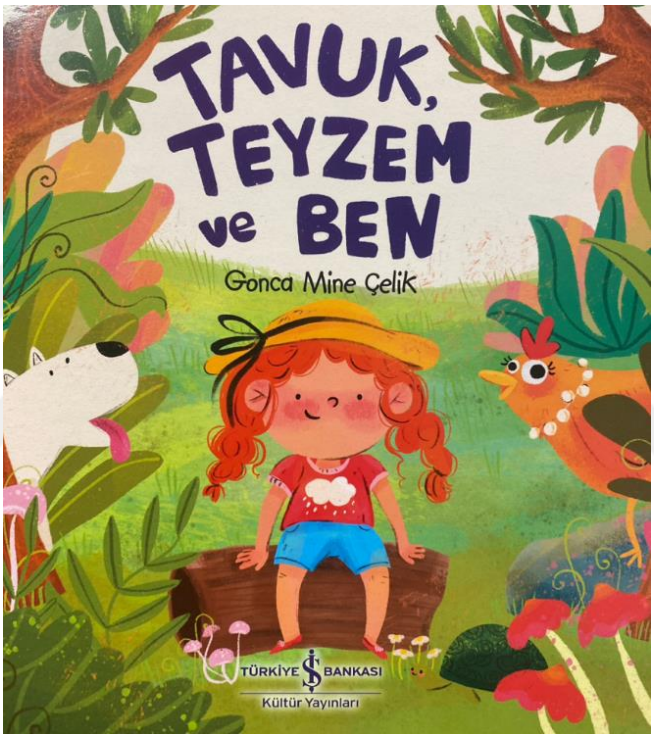
patriyarkal yapılar kadınları genellikle ev içi rollerle özdeşleştirir ve onları bu alanla sınırlı kılar. Walby'ye göre cinsiyet ilişkileri yaklaşımının merkezinde yer alan cinsiyete dayalı iş bölümü, yalnızca ev içinde değil, toplumun tüm alanlarında kadınların dezavantajlı konumunu pekiştiren bir mekanizma olarak işler. Nitekim Walby'nin aktardığı üzere, Hartmann bu durumu şöyle açıklar: "Cinsiyete dayalı iş ayrımı, toplumun bütün alanlarında erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğinin temelini oluşturur. Böylece kadınlar daha yüksek ücretli işlerden dışlanırken, erkekler kadınların dezavantajlı konumunu sürekli kılar ve bunu kadınlardan daha örgütlü oldukları için başarırlar" (s. 68). Kapak görselindeki anlatı da bu yapının çocuklara erken yaşlardan itibaren nasıl aktarıldığını somutlaştırması bakımından dikkat çekicidir. Buna karşılık, "*Annemin Aklı Bende Kaldı"* kitabında annenin fiziksel varlığı resmedilmemiştir. Ancak başlıktan itibaren hissedilen güçlü bir zihinsel bağ ve duygusal iz sürülmektedir. Çocuk karakter, yükseklerde bir ipte yürürken, sırtındaki örtü (bir battaniye ya da annenin şalı gibi) aracılığıyla hala anneyle bir bağ içerisindedir. Annenin kaygısı, çocuğun özgürleşme süreciyle eş zamanlı olarak resmedilmiştir. Burada annenin görünmezliği, onu etkisizleştirmez, aksine, çocuğun zihinsel dünyasını etkileyen görünmeyen bir güç olarak varlığını sürdürür. Bu durum, annenin yalnızca fiziki bir bakım veren değil, aynı zamanda çocuğun içsel yön bulma sürecinde var olan bir "duygusal koordinat" olduğunu düşündürür. Bu da hem ayrışma hem de bağımlılık içeren anne-çocuk ilişkisinin çok katmanlı doğasına işaret eder.

Her iki kitap da, tıpkı *"Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor"*da olduğu gibi, çocuk karakterlerin dünyasının merkezine annenin bakım emeğini, duygusal yönlendiriciliğini ve sembolik yükünü yerleştirir. Bu temsiller çocuklara sevgiyi, bağlılığı ve güveni aktarırken, aynı zamanda anneliği kadın kimliğinin değişmez, vazgeçilmez bir parçası olarak yeniden üretmektedir. Bu açıdan bakıldığında, çocuk edebiyatındaki annelik temsilleri, toplumsal cinsiyet rollerinin sürekliliği açısından hem görünür hem de içselleştirilmiş birer anlatı sunar.

"Tavuk, Teyzem ve Ben" adlı kitabın kapak görseli ise bu bağlamda incelendiğinde, ilk bakışta geleneksel bir kız çocuğu temsili izlenimi verse de, daha dikkatli bir okuma alternatif bir cinsiyet temsilini ortaya koyar. Kapakta ortada yer alan çocuk karakter, kızıl kıvırcık saçları, yanaklarındaki pembelik ve başındaki sarı geniş kenarlı şapkasıyla ilk

etapta feminen kodlara sahipmiş gibi görünür. Ancak bu görsel kodların yanında, karakterin giydiği mavi şort, kırmızı tişört ve yalın ayak hali, geleneksel kız çocuk temsillerinde sıkça rastlanan pasiflik ve narinlikten uzak, hareketli, doğayla iç içe, aktif bir çocuk imajı çizer. Bu durum, toplumsal cinsiyet normlarının dışına çıkan, daha nötr ya da dönüştürülmüş bir kız çocuğu temsiline işaret eder.

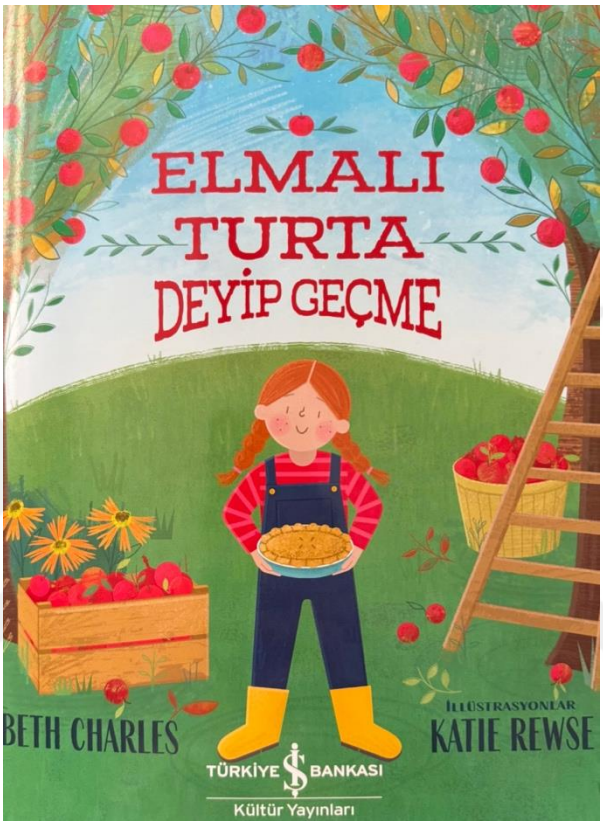
Şekil 20. Tavuk, Teyzem ve Ben / Gonca Mine Çelik / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2025

Kaynak: Çelik, 2025

Bu karakterin giyimi, duruşu ve bağlamı (doğada, hayvanlarla birlikte olması) onun geleneksel cinsiyet rollerini yeniden üretmek yerine, daha özgürleştirici bir kimlik performansı sergilediğini gösterir.

Şekil 21. Elmalı Turta Deyip Geçme / Beth Charles / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 2022

Kaynak: Charles, 2022

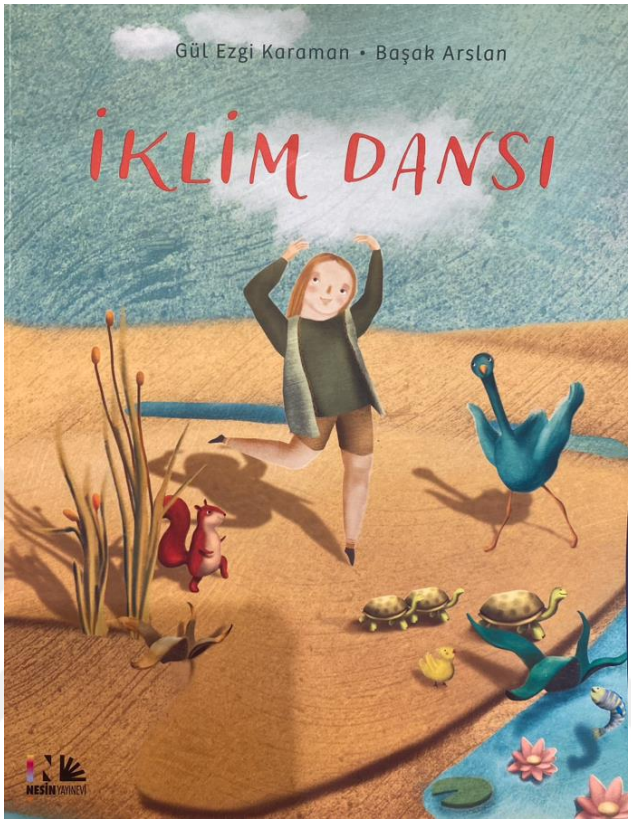
Bu kapakta, cinsiyete ilişkin öğeler hem kırılmakta hem de farklı biçimlerde yeniden inşa edilmektedir. Kız çocuğu figürü, geleneksel kalıplardan belirli ölçüde uzaklaşsa da, bazı simgelerle (örneğin saç stili veya yanaklardaki pembelik) hala toplumsal cinsiyet kodlamalarının izlerini taşır. Bu tür temsiller, çocuklara daha geniş bir kimlik yelpazesi sunarak, toplumsal cinsiyetin katı ikilikler dışında da var olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

"Tavuk, Teyzem ve Ben" kitabında olduğu gibi, "*Elmalı Turta Deyip Geçme"* kitabının kapağında da kız çocuğu karakteri, klasik feminen kodların dışında konumlandırılmıştır. Örgülü saçları ve yanaklarındaki pembelik ilk bakışta tanıdık bir "kız çocuğu" imgesine işaret etse de, karakterin giysileri, duruşu ve genel tasarımı, geleneksel prenses figürlerinden veya süslü elbiseler içinde betimlenen kız çocuklarından oldukça farklıdır.

Pembe çizgili salaş bir üst, lacivert bahçıvan tulum ve sarı lastik çizmeler, çocuğu hareketli, doğayla temas halinde ve işlevsel bir rolde konumlandırır. Kız çocuğu figürü, doğayla temas kuran, hareketli, dışa dönük ve deneyim yoluyla öğrenen bir birey olarak kurgulanmıştır. Ancak bu kez doğanın içinde yalnız değil, ürün toplamak ve onu dönüştürmek gibi üretken bir süreçle ilişkilidir. Bu da çocuk edebiyatında sıklıkla karşılaştığımız "güzel", "uslu" ve "korunan" kız çocuğu temsiline karşıt bir konumlanmayı beraberinde getirir. Bu tür temsiller, çocuklara yalnızca alternatif kimlik örüntüleri sunmakla kalmaz, aynı zamanda cinsiyetin, sadece saç stili ya da elbise tercihiyle sınırlı olmadığını, eylem, duruş ve çevreyle kurulan ilişkiler üzerinden de inşa edilebileceğini görsel olarak ifade eder. Bu da toplumsal cinsiyet rollerinin daha esnek, katılımcı ve çoğul biçimlerde temsil edilmesine yönelik umut verici bir adım olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan, "*İklim Dansı"* kitabının kapağı, cinsiyete dair kalıplaşmış kodlardan büyük ölçüde uzak bir temsil sunar. Kapağın merkezinde yer alan çocuk figürü, doğayla doğrudan temas halinde, harekete geçmiş bir beden diliyle resmedilmiştir. Bu figür, önceki kitaplarda olduğu gibi örgülü saçlar, etek, pembe tonlar veya el işi objeler gibi "kız çocukluğu"na ait klişe simgelerden uzak durularak çizilmiştir. Giydiği sade, işlevsel kıyafetler, çıplak ayakla toprağa basması, doğanın ortasında dans ediyor oluşu, karakterin neşeli, özgür ve cinsiyet rollerinin dışında bir çocukluk halini temsil ettiğini düşündürür. Bu tür bir temsilde çocuk, bir "kız çocuğu" olarak değil, öncelikle bir "özne" olarak var olur. Çevresindeki hayvanlarla (kaplumbağalar, ördek, sincap) kurduğu görsel ilişki, doğayla birlikte hareket eden, onunla uyum içinde var olan bir çocuk figürü yaratır. Bu bağlamda karakterin doğaya yerleşme biçimi, onu pasif veya korunması gereken bir figür olmaktan çıkarır, aktif ve dönüştürücü bir konuma taşır. *"Tavuk, Teyzem ve Ben"* ve *"Elmalı Turta Deyip Geçme"* kitaplarında doğayla temas halinde olmanın çocuk karakterleri nasıl özgürleştirici bir boyuta taşıdığını gördüğümüz gibi, burada da çocuk figürü doğanın bir parçası olarak, hatta ona ritim kazandıran bir figür olarak betimlenmiştir.

Şekil 22. İklim Dansı / Gül Ezgi Kahraman / Nesin Yayınevi, Nisan 2022

Kaynak: Kahraman, 2022

Ayrıca karakterin dans halinde olması, cinsiyetli bir bedenin nasıl temsil edileceğine dair kalıpları da bilinçli biçimde aşar. Dans, burada hem oyun hem de çevresel farkındalık üretiminin bir ifadesi olarak işlev görür. Kız çocukları genellikle ya pasif ve zarif şekilde dans eden figürlerle ya da topluluk içinde disipline edilmiş hareketlerle gösterilirken, burada doğaçlamaya ve fiziksel özgürlüğe dayalı bir hareket biçimi tercih edilmiştir. Bedenin bu özgürleşmiş hali, karakterin cinsiyete indirgenmeden var olabilmesine olanak tanır.

"İklim Dansı" kitabının kapağı, çocuklara yalnızca doğa sevgisini değil, aynı zamanda, toplumsal cinsiyet rollerinden azade bir varoluş imkânını da sunar. Cinsiyetin görsel olarak ön planda olmaması, karakterin anlatıdaki rolünü sınırlandırmak yerine genişletir. Bu temsil, çocukların kendilerini yalnızca belirli kalıplar içinde değil, farklı aidiyet biçimleri ve kimlik potansiyelleriyle ifade edebilmeleri açısından önemli bir görsel örnektir.

"Benim Babam Kötü Örnek" kitabının kapağı bu kez bakım emeğini üstlenen bir baba figürü üzerinden toplumsal cinsiyet rollerine alternatif bir bakış açısı getirir. Kapağın merkezinde yer alan baba, etrafını saran gündelik eylemler ve araçlarla birlikte çok yönlü bir karakter olarak çizilmiştir. Yemeğe dair nesneler, oyuncaklar, sulama kovası, makaslar, ipler, spor çantası ve el işi araçlarıyla donatılmış önlüğüyle, baba hem üretken, hem oyunbaz hem de ev içi sorumlulukların aktif bir taşıyıcısı olarak betimlenmiştir.

Şekil 23. Benim Babam Kötü Örnek / Aslı Tohumcu / Can Çocuk Yayınları, Kasım 2020

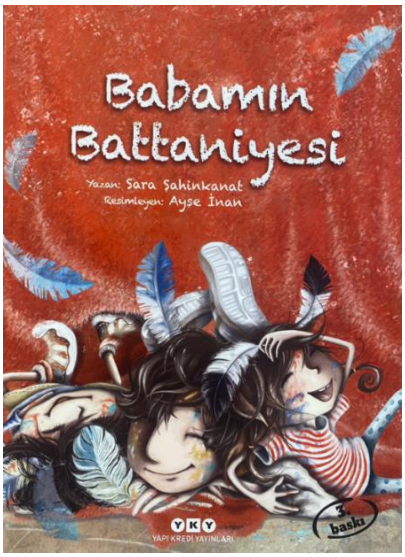
Kaynak: Tohumcu, 2020

Yanında duran kız çocuğu figürü ise babasına hayranlıkla bakmakta, onunla fiziksel yakınlık kurmakta ve duygusal bir güven ilişkisi geliştirmektedir. Bu sahnede, geleneksel olarak annelere atfedilen bakım ve duygusal emeğin bir baba figürü üzerinden temsil edilmesi, erkeklik kavramının yeniden inşa edilebilirliğine işaret etmektedir. Bu görsel anlatı, R.W. Connell'in (2009) "toplumsal cinsiyet rejimi" ve "çoklu erkeklikler" kuramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Connell'in "erkeklik yalnızca baskın biçimleriyle değil, bakım emeğini içeren eşitlikçi biçimleriyle de yeniden kurulabilir" (s.102). yönündeki vurgusu, bu temsilin kuramsal temelini oluşturur. Söz konusu baba figürü, hegemonik erkeklik normlarının dışında konumlanarak, çocukla kurduğu ilişki aracılığıyla şefkatli, paylaşımcı ve dönüştürücü bir erkeklik modelini görünür kılmaktadır.

Kitaplarda bakım emeği çoğunlukla kadın karakterlere -anne, teyze, büyükanne- yüklenmiş ve bu figürler çocukların yaşamındaki ana bağlayıcı güçler olarak görselleştirilmişti. "*Benim Babam Kötü Örnek"* ise bu kalıbı tersine çevirerek, erkeklerin de çocuk bakımında, oyun, öğretim ve üretim süreçlerinde aktif rol alabileceğine işaret eder. Bu kitapta da, daha önce *Tavuk, Teyzem ve Ben, İklim Dansı* veya *Annemin Aklı Bende Kaldı* gibi örneklerde gördüğümüz "öznelleşen çocuk figürü" mevcuttur, ancak burada çocuğun özneleşmesi, babayla kurduğu eşitlikçi ve sevgi temelli ilişki üzerinden inşa edilir. Bu durum, hem kız çocuklarının erkek figürlerle kurduğu güven ilişkisini güçlendiren hem de erkek çocuklar için farklı bir "erkek olma" modelini görünür kılan pedagojik bir açılım sunar.

Kısacası *Benim Babam Kötü Örnek,* cinsiyet rollerini yeniden düşünmeye davet eden, özellikle erkekliğin bakım emeğiyle bağını kurarak çocuklara daha adil, eşitlikçi ve çoğul toplumsal cinsiyet kimliklerinin varlığını gösterebilen nadir örneklerden biridir. Bu temsil, çocuklara yalnızca bir baba modeli sunmaz, aynı zamanda "erkeklik" kavramını yeniden kurmanın mümkün olduğunu gösterir.

Şekil 24. Babamın Battaniyesi / Sara Şahinkanat / Yapı Kredi Yayınları, 2025

Kaynak: Şahinkanat, 2025

"Babamın Battaniyesi" adlı çocuk kitabının kapağı, ilk bakışta çocukların neşeli, rahat ve yaratıcı bir oyun atmosferi içinde resmedildiği bir sahne olarak karşımıza çıkar. Ancak daha dikkatli bir incelemede, bu kapak görselinin toplumsal cinsiyet rolleri açısından

kalıpların dışına çıkan önemli detaylar barındırdığı görülür. Görselde iki çocuk karakterin arasında yatan büyük bedenli figür, başlangıçta fark edilmese de aslında "baba" karakteridir. Bu detay, kitabın adıyla (*Babamın Battaniyesi*) birlikte düşünüldüğünde daha belirgin hale gelir. Baba figürü, çocuklarıyla yakın fiziksel temas içinde, rahat bir pozisyonda ve oyun alanının bir parçası olarak yer almaktadır. Bu betimleme, baba rolünün sadece otoriter ya da mesafeli bir figür olarak değil, doğrudan temas kuran, duygusal bağ kuran, çocuklarıyla oyun oynayan bir erkek karakter üzerinden temsil edildiğini gösterir.

Bu tür bir temsil, geleneksel "bakım veren anne / çalışan baba" ikiliğini kırmak açısından önemlidir. Erkek figürlerin resimli çocuk kitaplarında duygusal, şefkatli ve oyuna katılan rollerde yer alması, çocukların zihninde toplumsal cinsiyete dair kalıpların sorgulanmasına alan açabilir. Bu bağlamda, baba figürünün çocukların arasında, onlarla aynı seviyede ve eşitlikçi bir ilişki içinde gösterilmesi, güç, kontrol ya da mesafe üzerinden değil, sevgi, oyun ve temas üzerinden kurgulanan bir baba imajı sunar. Öte yandan, çocuk karakterlerin biri çizgili tişört giymekte, diğeri ise cinsiyete dair belirgin bir işaret taşımamaktadır. Her iki karakterin de saçlarının uzun olması ve oyun temalı boyalı yüzleri, onları toplumsal cinsiyet açısından belirgin kalıplara yerleştirmekten kaçınır. Bu da, görselde cinsiyet rollerinin belirsizleştiği veya akışkanlaştığı bir alan yaratır. *Babamın Battaniyesi* kitabının kapak illüstrasyonu, yalnızca çocukların değil, yetişkin figürlerin de toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında alternatif şekillerde temsil edilebileceğini ortaya koymaktadır. Baba figürünün duygusal, oyunbaz ve çocuk merkezli bir şekilde resmedilmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimine karşı geliştirilen önemli bir görsel strateji olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, incelenen kapak görselleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet temsillerinin hala belirli kalıplarla ve tekrar eden görsel kodlarla inşa edildiği, ancak bu kalıpların yer yer kırıldığı, dönüştürüldüğü veya yeniden anlamlandırıldığı açıkça görülmektedir. Özellikle kadın karakterler sıklıkla bakım veren, taşıyan, gölge ama yönlendirici figürler olarak temsiliyet bulurken (*Annemin Çantası, Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor, Annemin Aklı Bende Kaldı* gibi örneklerde), bu durum kadınlara atfedilen geleneksel toplumsal rollerin sürdürüldüğünü düşündürmektedir. Öte yandan, bazı kapaklarda bu kalıpların görsel olarak esnetildiği veya ters yüz edildiği

örneklere de rastlanmaktadır. *Tavuk, Teyzem ve Ben, Elmalı Turta Deyip Geçme* ve *İklim Dansı* kitaplarında kız çocukları doğayla iç içe, aktif, üretken ve özneleşmiş biçimlerde resmedilerek "kırılgan, edilgen, süslenmiş" geleneksel kız çocukluğu temsillerinin dışına çıkmaktadır. Bu, yalnızca görsel bir çeşitlilik değil, aynı zamanda çocuğun özneleşme sürecinde cinsiyetin merkezden uzaklaştırılması anlamına gelir. Erkek karakterlerin temsili ise özellikle *Benim Babam Kötü Örnek* ve *Babamın Battaniyesi* gibi kitaplarda dikkat çekici biçimde dönüşmektedir. Bu temsillerde erkek figürler yalnızca fiziksel güç, akıl ya da mesleki otoriteyle değil, duygusal yakınlık, üretkenlik, oyun ve bakım emeği gibi geleneksel olarak kadınlara yüklenen rolleri üstlenerek sunulmaktadır. Böylece erkeklik, hegemonik normların ötesine geçerek daha eşitlikçi ve ilişkisel bir yapı içinde yeniden kurgulanmaktadır.

Bu görsel temsiller, toplumsal cinsiyetin sabit ve değişmez bir özellik olmadığı, aksine, tekrar eden davranışlar, görsel imgeler ve kültürel anlatılar yoluyla biçimlendirildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle erken çocukluk döneminde görsel unsurların güçlü etkisi göz önünde bulundurulduğunda, kapaklardaki cinsiyet temsillerinin çocukların dünyayı algılama biçimleri, cinsiyet rolleriyle kurdukları ilişki ve benlik gelişimleri üzerinde kalıcı etkiler bırakabileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle, yapılan analizler yalnızca kapaklardaki estetik tercihleri değil, aynı zamanda çocuk edebiyatının taşıdığı normatif yönelimleri, toplumsal iletilerini ve değişim yaratma potansiyelini de gün yüzüne çıkarmaktadır. Daha eşitlikçi, kapsayıcı ve çoğulcu temsillerin yaygınlaşması, çocukların kimlik gelişiminde daha özgür ve esnek bir alan yaratılmasına katkı sağlayacaktır.

4.5. Karakterlerin Mekânsal Konumlandırılması ve Cinsiyet Temsili

Mekân, yalnızca fiziksel bir çevre değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, güç dinamiklerinin ve cinsiyet temsillerinin yeniden üretildiği sembolik bir düzlemdir. Resimli çocuk kitaplarında karakterlerin yer aldığı alanların seçimi ve bu alanlarda nasıl konumlandıkları, toplumsal cinsiyet bağlamında incelendiğinde, çocukların mekâna ve kendilerine dair nasıl bir kimlik inşa ettiklerine dair önemli ipuçları sunar. İncelenen görsellerde kız çocuklarının sıklıkla iç mekânlarda, yani salon, mutfak ya da yatak odası gibi evin özel ve güvenli alanlarında resmedildiği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, bu temsillerin her görselde aynı kalıpta olmadığı, bazı örneklerde bu normların esnetildiği

ya da kırıldığı da gözlemlenmiştir. Örneğin, bir görselde kız çocuk annesiyle birlikte masa başında otururken resmedilmiştir, çocuk resim yaparken kadın figür elinde çay fincanıyla ayakta yer almakta, arka planda ise ev içini çağrıştıran unsurlar -kırmızı abajur, çiçekli perde, duvara asılmış çocuk çizimleri ve bir saksı çiçeği- belirgin biçimde yer almaktadır.

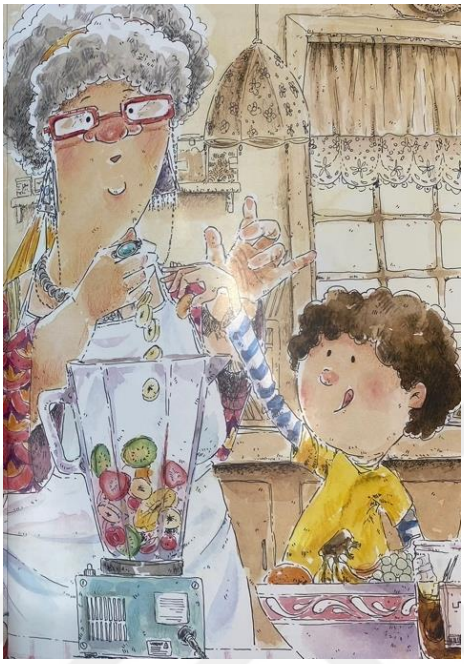
Şekil 25. Anneanne Gezegeni / Melisa Kesmez / Nesin Yayınevi, Kasım 2022

Kaynak: Kesmez, 2022

Bu detaylar, hem çocuk hem yetişkin kadın figürün ev içi mekânla özdeşleştirildiğini ve toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda konumlandırıldığını göstermektedir. Kız çocuğunun yaratıcı bir işle (çizim) meşgul olması bireysel gelişim açısından olumlu bir imge sunsa da, bu faaliyetin evin sınırları içinde gerçekleşiyor olması, onun “güvenli” ve "denetimli" bir alana yerleştirildiğini düşündürür. Öte yandan, annenin çay servisi gibi bakım emeğine dayalı bir işle meşgul edilmesi, geleneksel kadınlık rollerinin yeniden üretildiğine işaret eder. Böylece mekân, yalnızca fiziksel bir fon değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarının yeniden kurulduğu bir gösterge haline gelir.

Şekil 28. Nefise Nine / Tagrid en-Neccar / Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2023

Kaynak: en-Neccar, 2023

Benzer biçimde, bir diğer görselde ise mutfakta çalışan yaşlı bir kadın figür ve ona yardım eden bir erkek çocuk figürü yer almaktadır. Görselde kadın karakterin geleneksel olarak kadınlara atfedilen ev içi bir işle (yiyecek hazırlama) meşgul olduğu görülse de, erkek çocuğun bu sürece aktif biçimde katılması, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıpların bir miktar esnetildiği bir duruma işaret eder. Erkek çocuk, yaşça büyük kadın figürle etkileşim halindedir ve meyveleri blendıra yerleştirme sürecine fiziksel olarak dahil olmuştur. Bu temsilde, erkek karakterin ev içi bakım faaliyetlerine katılması, kamusal-özel alan ayrımı çerçevesinde erkekliğe atfedilen sınırların aşılabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca bu sahne, yalnızca cinsiyetin değil, yaşlar arası ilişkilerin ve birlikte üretmenin de vurgulandığı bir alan yaratır. Bu bağlamda, ilk görselde gözlemlenen "kadın ve kız çocuğunun ev içiyle özdeşleşmesi" örneğinin ardından, bu ikinci sahne, bakım emeğinin yalnızca kadınlara ait bir sorumluluk olmadığı mesajını taşıyan olumlu bir temsil olarak değerlendirilebilir. Böylece, çocuklara yönelik görsel anlatılarda hem geleneksel rolleri yeniden üreten hem de bu rolleri sorgulayan örneklerin bir arada yer alması, çocukların farklı toplumsal cinsiyet performanslarıyla karşılaşmasına ve daha eşitlikçi bir bakış açısı geliştirmesine katkı sunabilir.

Tüm bu örnekler, ev içi mekânın toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl yapılandığını ve karakterlerin bu mekânlar içinde nasıl konumlandırıldığını gözler önüne sermektedir. Ancak yalnızca geleneksel temsiller değil, bu kalıpları dönüştürme potansiyeli taşıyan sahneler de mevcuttur. Özellikle erkek çocuk figürünün mutfaktaki etkileşimde aktif bir özne olması bu dönüşümün ilk sinyallerini verirken, başka bir görselde baba figürünün ev içinde duygusal ve fiziksel olarak çocuğuyla yakın bir bağ kurması, toplumsal cinsiyet rollerinde daha radikal bir kırılma örneği sunmaktadır. Bu bağlamda, mekân yalnızca karakterlerin yer aldığı fiziksel bir zemin değil, aynı zamanda toplumsal rollerin yeniden tanımlanabildiği, bakım ve duygusallığın kadınlıkla özdeş olmaktan çıkarılabildiği bir sahneye dönüşmektedir.

Baba ve kız çocuğun sarıldığı sahnede, baba figürünün ev içinde, kız çocuğun yanında olması ve duygusal bir bağ kurması, geleneksel erkeklik tanımının ötesine geçen, bakım veren baba modelinin temsilidir. Bu durum, erkek karakterin ev içi mekânda aktif ve sevgiyle ilişki kuran bir özne olarak yer aldığını gösterir. Bu temsillerde mekân, yalnızca bir fon değil, duygusal etkileşimlerin yaşandığı, toplumsal rollerin yeniden tanımlandığı bir sahne olarak işlev görür. Bu bağlamda Rose (1993) şöyle der: “Mekânın imgeleri, kimliklerin kurulmasında yalnızca temsil edici değil, üretici bir role sahiptir” (s. 86). Bu yorum, görsel temsillerin yalnızca pasif birer yansıtma değil, toplumsal cinsiyet kimliğini inşa eden aktif araçlar olduğunu ortaya koyar, dolayısıyla bakım veren baba figürü, alternatif erkeklik biçimlerinin mümkünlüğünü somutlaştırır.

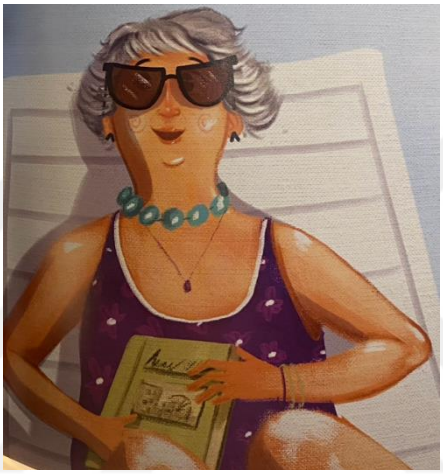
Şekil 26. Tek Başıma Uyuyorum / Clara Mas Bassas / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Nisan 2023

Kaynak: Bassas, 2023

Tüm bu sahneler, ev içi mekânın toplumsal cinsiyet temsilleriyle ne ölçüde iç içe geçtiğini ve bazen bu rollerin yeniden üretildiğini, bazen ise sorgulanıp dönüştürüldüğünü ortaya koymaktadır. Ancak toplumsal cinsiyetin mekânla kurduğu ilişki yalnızca çocukluk ya da ebeveynlik bağlamında değil, farklı yaş dönemlerinde de çeşitlenebilmektedir.

Şekil 27. O da Ne? / Dilşah Özdinç / Yapı Kredi Yayınları, Temmuz 2023

Kaynak: Özdinç, 2023

Bu bağlamda, güneş gözlüğü takarak şezlongda kitap okuyan yaşlı bir kadın figürünün yer aldığı sahne, geleneksel ev içi rolleri dışında konumlanan kadın temsiline örnek teşkil eder. Kadın karakterin bireysel bir keyif anında, dış mekânda, herhangi bir bakım emeğine bağlı olmaksızın resmedilmesi, onu toplumsal olarak kadına yüklenen rollerin ötesine taşır. Bu temsil, kadın kimliğinin yaşlılıkta bile bakım veren değil, özerk bir özne olarak inşa yeniden müzakere edilen yapılar olduğu yönündeki yaklaşımıyla birlikte değerlendirildiğinde, bu sahne kadınlık hallerinin ev içiyle sınırlı olmadığını ve bireysel öznelliğin yaşla birlikte gelişip dönüşebileceğini yansıtmaktadır. Böylece görsel, hem yaşlı kadınlara yönelik klişeleri sorgular hem de kadın kimliğinin tekil, durağan ve ev merkezli bir yapıda olmadığını gösterir.

Ev içi rollerin ötesine geçen kadın ve çocuk temsilleri, yalnızca yaşlılıkla birlikte gelen öznellik alanları ya da ebeveynlikten bağımsız bireysel temsillerle sınırlı değildir. Resimli çocuk kitaplarında bazı sahneler, çocuk ya da yetişkin karakterlerin kamusal veya yarı kamusal alanlarda, cinsiyete dayalı kalıpların dışında yer aldıkları, kendi benliklerini

sergileyebildikleri serbest zaman faaliyetlerini de içermektedir. Bu tür görseller, bireysel öznelliğin cinsiyet kimliğiyle birlikte nasıl yeniden kurulabildiğini ve özellikle kadın karakterlerin özneleşme sürecinin yalnızca ev içinden değil, eğlence, keşif ya da entelektüel etkinlikler aracılığıyla da mümkün olduğunu gösterir.

Örneğin, disko topunun altında dans eden iki kadın figürünün yer aldığı görselde, kadın karakterler herhangi bir bakım ya da temizlik faaliyeti içerisinde değil, bedenlerini özgürce hareket ettirdikleri, görünür oldukları ve birbirleriyle eşit bir ilişki kurdukları bir ortamda temsil edilmektedir. Işıltılı elbiseleri, enerjik pozları ve karşılıklı etkileşim halinde olmaları, kadın karakterlerin yalnızca geleneksel rollerle değil, aynı zamanda eğlenme hakkı, görünürlük ve bedensel özgürlükle de ilişkili olarak sunulabileceğini ortaya koyar. Bu temsil, yalnızca eğlence değil, aynı zamanda dostluk, dayanışma ve hatta alternatif ilişki biçimlerinin ima edildiği bir alana işaret eder. Kadın karakterlerin mekânla kurdukları bu ilişki, toplumsal cinsiyetin yalnızca özel alana sıkışmadığını, kadınların kamusal ya da yarı kamusal alanlarda da aktif özne olarak yer alabildiklerini gösterir. Bu noktada, dans etmek, kendini ifade etmek ve görünür olmak da bu performansın bir parçası olarak düşünülebilir.

Şekil 28. Öğretmenimin Gizli Hayatı / Alp Gökalp / Nesin Yayınevi, Ocak 2019

Kaynak: Gökalp, 2019

Bir diğer görselde ise doğa içinde yer alan bir kız ve bir erkek çocuk figürü, hem kendi aralarında hem de çevreleriyle kurdukları ilişkiler bakımından dikkat çekici bir temsil

sunar. Erkek karakter fotoğraf çekmeye hazırlanırken, kız karakter kitap okumaya dalmıştır. Her ikisi de kendi bireysel faaliyetlerine odaklanmış, herhangi bir cinsiyete özgülenmiş rol dağılımı gözlemlenmemektedir.

Şekil 29. Sofya'nın Mantar Valesi / Göknur Birinoğlu / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ağustos 2022

Kaynak: Birinoğlu, 2022

Bu durum, çocuk kitaplarında sıklıkla karşılaşılan "erkek dışarıda, kız içeride" ya da "erkek aktif, kız pasif" algısını kıran bir görsel anlatı üretmektedir. Kız çocuğunun doğada kitap okuyor olması, hem entelektüel bir uğraşla ilgilenmesi hem de doğayla baş başa kalabilmesi bakımından öznellik alanını güçlendiren bir imgedir. Erkek karakterin ise klasik "hareketli çocuk" kalıbının ötesinde, dikkatli ve sanatsal bir uğraş olan fotoğrafçılıkla ilgilenmesi, erkek çocukların da duygusal, estetik ve gözlem yetilerini geliştirebilecekleri etkinliklerde yer alabileceklerini gösterir. Bu iki sahne, önceki örneklerde olduğu gibi kadınların yalnızca ev içi faaliyetlerle özdeşleştirilmediğini, çocukların da cinsiyetlerine bağlı olarak belirlenmiş etkinliklerin ötesine geçebildiğini göstermektedir. Bu tür temsillerin mekânın da tıpkı toplumsal cinsiyet gibi esnek, çoğul ve dönüştürülebilir olduğunu ortaya koyduğu söylenebilir. Dolayısıyla, bu tür anlatılar sadece cinsiyet kimliklerinin değil, aynı zamanda bu kimliklerin hangi mekânlarda nasıl inşa edilebileceğine dair çocuklara alternatif bir görsel ve kavramsal repertuvar sunar.

Şekil 30. Ağlama Küçük Kamyoncu / Kim Norman / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mart 2024

Kaynak: Norman, 2024

Önceki görsellerde kadın ve çocuk karakterlerin bireysel alanlarda, doğada ya da eğlence ortamlarında toplumsal cinsiyet rollerini esneten temsillerine yer verilirken, bu rollerin yalnızca özel yaşamla sınırlı kalmayıp, kamusal alanlara ve hareket halindeki mekânlara da taşındığı sahneler dikkat çekici bir devam niteliği taşır. Özellikle kadın karakterlerin aktif sürücü konumunda yer aldığı aşağıdaki iki sahne, toplumsal cinsiyetin mekânsal hareketlilikle kurduğu ilişkiyi dönüştürme potansiyelini gözler önüne serer.

Bir görselde karla kaplı bir yolda büyük bir kamyonet kullanan kadın karakter ve yanında coşkulu bir ifadeyle yer alan çocuk figürü yer almaktadır. Bu sahnede anne figürünün bir beton mikseri sürmesi, hem fiziksel güç hem de teknik uzmanlık gerektiren bir işi yaparken betimlenmesi açısından geleneksel erkeklik kodlarına meydan okumaktadır. Kadın karakterin sürücü koltuğunda yer alması, onun kamusal alanda denetim sağlayan ve yön veren bir özne olduğunu gösterir. Bu yalnızca cinsiyet temsili bakımından değil, aynı zamanda çocuğun yanında kurulan güvenli ve yetkin figür olarak da önemlidir. Yanındaki çocuğun neşeyle pencereye doğru kolunu kaldırması, bu deneyimin doğal, olağan ve hatta eğlenceli bir hale geldiğini ima eder. Bu bağlamda, kadın karakter yalnızca bir bakım verici değil, aynı zamanda hareket eden, yöneten ve dış dünyayla temas halinde olan bir figür olarak temsil edilir.

Aşağıdaki görselde ise şehir içinde ilerleyen klasik bir otomobilin direksiyonunda yaşlı bir kadın karakter yer alırken, yan koltukta bir çocuk figürü görülmektedir. Bu sahnede yaşlı kadının aktif bir sürücü olarak konumlandırılması, yaşlılıkla özdeşleşen edilgenlik, bağımlılık ve kamusal görünmezlik kalıplarını kırar niteliktedir. Kadın karakterin hem yaş hem de cinsiyet bağlamında toplumsal normların dışına çıkan bir pozisyonda yer alması, onu sıradanlaşmış aile içi rollerin ötesinde konumlandırır. Yan koltukta oturan çocuğun ona eşlik etmesi ise, bu yeni kadınlık ve yaşlılık temsiline dair bir kuşaklar arası geçişin mümkün olduğunu düşündürür. Çocuğun bu durumu doğal bir şekilde içselleştirmiş görünmesi, alternatif toplumsal modellerin çocuklar tarafından da benimsenebileceğine de işaret eder.

Şekil 31. Nefise Nine / Tagrid en-Neccar / Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2023

Kaynak: en-Neccar, 2023

Bu sahneyle birlikte, kadın karakterlerin yalnızca bireysel ya da özel zamanlara değil, aynı zamanda hareket halindeki, yönlendirici ve karar verici pozisyonlara da yerleştirilebildiği görülmektedir. Böylece önceki görsellerde inşa edilen alternatif kadınlık halleri, bu kez yaşlılık ve kamusal hareketlilik düzleminde yeniden biçimlenmekte, toplumsal cinsiyet temsilleri sadece kadın ya da çocukluk üzerinden değil, aynı zamanda yaş ve öznellik kesişimi üzerinden de yeniden düşünülmeye açılmaktadır.

Araç kullanan kadınların yer aldığı bu iki sahne, kadın karakterlerin yalnızca ev içi ya da bireysel serbest zaman mekânlarında değil, aynı zamanda kamusal alanlarda, hareket halindeki araçlarda, teknik bilgi gerektiren durumlarda da özneleşebildikleri mesajını vermektedir. Böylece önceki görsellerde inşa edilen "alternatif kadınlık ve çocukluk halleri" bu iki örnekle mekânsal olarak daha da genişlemekte, toplumsal cinsiyetin yalnızca ne yaptığı değil, yaptığıyla da ilişkili olduğu gerçeği yeniden vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, incelenen sekiz görsel üzerinden yapılan değerlendirme, resimli çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet temsillerinin hem geleneksel kalıpları yeniden ürettiğini hem de bu kalıpları sorgulayıp dönüştürme potansiyeline sahip alternatif temsil biçimlerine yer verdiğini ortaya koymaktadır. Kadın karakterlerin ev içi mekânlarla özdeşleştirildiği sahneler hala yaygın olsa da, kız çocuklarının yaratıcı etkinlikler içerisinde konumlandırılması, erkek çocukların bakım süreçlerine katılması ya da babaların duygusal bağ kuran figürler olarak sunulması gibi örnekler, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden müzakereye açıldığı bir anlatı zemini sunmaktadır. Bununla birlikte, kadın karakterlerin kamusal alanda aktif roller üstlenmeleri -örneğin araç kullanan kadınlar, doğada kitap okuyan ya da teknik bir aracı süren figürler- geleneksel cinsiyet rollerine karşı güçlü bir görsel karşılık oluşturmaktadır. Yaşlı kadınların yalnızca edilgen ve ev içiyle sınırlı değil, bireysel ve bağımsız birer özne olarak temsil edilmesi de hem yaş hem cinsiyet bağlamında normları esneten bir görünürlük yaratmaktadır. Bu bağlamda, mekânın cinsiyetlendirildiği ve kimliklerin bu mekânlarda inşa edildiği gerçeği göz önüne alındığında, resimli çocuk kitapları, yalnızca çocuklara dünyayı tanıtan birer araç değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyetin hangi sınırlar içinde temsil edildiğini ve bu sınırların nasıl aşılabileceğini gösteren önemli kültürel göstergeler haline gelmektedir.

4.6. Giysi Türleri, Renkler ve Aksesuarlar Yoluyla Cinsiyetin Görsel İnşası

Resimli çocuk kitaplarında karakterlerin giyim biçimleri, yalnızca estetik bir tercih olmanın ötesinde, cinsiyet temsillerini güçlendiren veya sorgulayan önemli bir göstergedir. Giysi türleri, renk seçimleri ve aksesuar kullanımı, karakterlerin toplumsal cinsiyet kimliklerinin nasıl kurulduğunu ve okura nasıl aktarıldığını görsel düzlemde anlamlandırmak açısından oldukça belirleyicidir.

Öncelikle giysi türlerine bakıldığında, kadın ve kız çocuk karakterlerin sıklıkla etek, elbise gibi geleneksel olarak feminen kabul edilen kıyafetlerle resmedildikleri görülmekte ve bu tercihler geleneksel kadınsı kodlara gönderme yapmaktadır. Örneğin, bu görselde kadın karakterin pantolon yerine düğmeli bir elbise giymesi, onun geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle örtüşen bir kadın figürü olarak kurgulandığını düşündürmektedir. Elbise, tarihsel olarak kadınlara atfedilen zarafet ve edilgenlik gibi özelliklerin görsel bir temsili olarak kullanılmakta, böylece karakterin görünüşüyle birlikte üstlendiği rol de kodlanmaktadır. Kadının saçlarının açık olması, kulağında küpe gibi aksesuarların yer alması da bu temsili destekler niteliktedir. Bu detaylar, yalnızca estetik tercihler değil, aynı zamanda kadınlıkla ilişkilendirilen sembollerdir.

Şekil 32. Benim Babam Kötü Örnek / Aslı Tohumcu / Can Çocuk Yayınları, Kasım 2020

Kaynak: Tohumcu, 2020

Erkek karakter ise pantolon ve gömlek gibi klasik erkek giyim parçalarıyla resmedilmiştir. Bu tür kıyafetler genellikle ciddiyet, düzen ve otoriteyle ilişkilendirilir, dolayısıyla erkek karakterin bu giysilerle sunulması, onun harekete geçmeye hazır, kamusal alanla özdeşleşen bir figür olarak kurgulandığını düşündürmektedir. Özellikle pantolon, erkekliğin normatif göstergelerinden biri olarak erkek bedenine işlevsellik ve hâkimiyet atfeder. Bu ayrım, kadın ve erkek karakterlerin giysi tercihlerinin yalnızca birer görsel

detay değil, toplumsal cinsiyet kimliklerinin kurulmasında önemli bir rol oynadığını açıkça ortaya koyar. Giyim tarzı, yalnızca karakter estetiğini belirleyen bir tercih değil, aynı zamanda izleyici ya da okuyucuya o karakterin kim olduğu, nasıl bir toplumsal rol üstlendiği ve hangi değerlerle ilişkilendirildiği hakkında mesajlar ileten bir araçtır.

Şekil 33. Sofya'nın Mantar Valesi / Göknur Birinoğlu / Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ağustos 2022

Kaynak: Birinoğlu, 2022

Kadın ve erkek figürlerinin birlikte yer aldığı önceki sahnede, kıyafetler toplumsal cinsiyetin nasıl yapılandırıldığını açıkça ortaya koyuyordu. Bu görselle birlikte ise benzer bir görsel dilin çocuk karakterler üzerinden nasıl kurulduğunu görüyoruz. Elbise giymiş, uzun saçlı, şapkalı ve süslü sayılabilecek bu kız çocuğu figürü ilk bakışta alışıldık bir feminenlik örneği gibi görünse de, duruşu ve hareket haliyle bu kalıbın dışına taşmaktadır. Neşeyle zıplayan, özgürce hareket eden bu karakter, "elbiseli kız" imgesinin her zaman pasif, narin ya da çekingen olmak zorunda olmadığını ortaya koyar.

Giysi biçimi ve renk seçimi geleneksel kız çocukluğu temsillerine oldukça yakındır, turuncu tonlarda ekoseli elbisesi, kıvırcık uzun saçları ve dikkat çeken aksesuarlarıyla tanıdık bir kız çocuk estetiği yaratılır. Ancak bu estetik, karakterin enerjik duruşuyla

birleştiğinde, okura daha dinamik ve kendiyle barışık bir özne sunar. Yani burada "süslü" bir kız çocuğu olmak, edilgenlikle değil, özgürlük ve hareketle yan yana durmaktadır.

Bu tür temsiller, kız çocuklarına dair normatif beklentileri görsel olarak yeniden üretirken aynı zamanda o beklentileri esneten bir alan da açabilir. Feminist çocuk edebiyatı araştırmacılarının da belirttiği gibi, mesele yalnızca erkek gibi davranan kız karakterler yaratmak değil, geleneksel olarak "kız" gibi görünen çocukların da güçlü, bağımsız ve özgürce var olabileceğini gösterebilmektir.

Şekil 34. Nefise Nine / Tagrid en-Neccar / Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2023

Kaynak: en-Neccar, 2023

Bu görselde ise yaşlı bir kadın karakter renkli ve desenli üstü, büyük takıları, gösterişli küpeleri, başındaki saç bandı ile oldukça süslü ve dikkat çekici bir biçimde resmedilmiştir. Pantolon giymesi ve elinde çamaşır benzeri bir kumaşı tutması, karakterin gündelik yaşam pratiklerinin içinde sunulduğunu düşündürmektedir. Ancak bu sahne, klasik bir "ev kadını" figürünü değil, süslenmiş, yaş almış, renkli ve ironik bir kadın karakteri öne çıkarmaktadır. Tuvalet kapağında otururken dinleniyor ya da gündelik rutiniyle iç içe geçmiş bir halde resmedilmiş olması, ev içi temsillerin mizahi ve eleştirel bir biçimde yeniden kurgulandığını gösterir. Bu karakter, süslü ama aynı zamanda doğrudan, sıradan

ama dikkat çekici bir kadın imajı çizer. Üstelik yaşlı olması da, görsel temsilin sadece genç, ince, "güzel" kadınlık biçimleriyle sınırlı olmadığını gösterir.

Bir önceki görselde yer alan yaşlı kadın karakter, renkli giysiler, büyük takılar ve mizahi bağlamla birlikte sunulurken bu görseldeki yaşlı kadın figürü, aynı yaş grubunu temsil etmesine rağmen tamamen farklı bir anlatı diliyle karşımıza çıkıyor. Ancak bu sahne yalnızca yaşlı bir kadının temsili değil, aynı zamanda geleneksel bir Kürt kadın imgesinin görsel olarak sunulmasıdır.

Şekil 35. Lori'nin Masalı / Züleyha Ersin Gün / Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2025

Kaynak: Gün, 2025

Karakterin başörtüsü, uzun elbisesi, elindeki dövme *(deq)* gibi unsurlar, bu figürü etnik ve kültürel bir bağlama yerleşktirir. Giysi burada sadece kadınlık halini değil, aynı zamanda Kürt halkına özgü tarihsel ve kültürel mirası temsil etmektedir. Bu, kadın bedeninin yalnızca toplumsal cinsiyet rolleriyle değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve hafıza ile de çevrelendiğini gösterir. Figür, süslü ya da gösterişli değildir, ancak bu sadelik, kadına atfedilen değeri azaltmak yerine, onun geçmişle ve kültürel hafızayla kurduğu bağın altını çizer.

Şekil 36. Burun Giysisi / M. Banu Aksoy / Can Çocuk Yayınları, Ağustos 2023

Kaynak: Aksoy, 2023

Resimli çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyetin görsel düzlemde nasıl kurulduğuna dair yapılan analizlerde, geleneksel kalıplar pek çok örnekte görülmekte, ancak bu kalıpları kıran örnekler de bulunmaktadır. Özellikle cinsiyet kalıplarını kıran sahnelerde, kız çocukların şort veya pantolon giyerek hareket özgürlüğü kazandığı, erkek çocukların ise pembe tonlarda ya da yumuşak desenlerde kıyafetlerle resmedildiği sahneler mevcuttur. Bu temsiller, toplumsal cinsiyet rollerinin sabit olmadığını ortaya koyar.

Bu bölümde yer alan dördüncü görselde, bir anne figürü, çocuğuna kitap okurken son derece sade, abartısız ve içe dönük bir biçimde resmedilmiştir. Annenin ev içi giysileri, çoğu zaman çocuk kitaplarında karşılaştığımız süslü, özenli, makyajlı ya da geleneksel anlamda "feminen" biçimde temsil edilen annelik imgelerinin dışına çıkmaktadır. Üzerinde yer alan gökkuşağı ve bulut desenli açık renkli üst ile düz koyu yeşil alt parça, desen ve biçim açısından değerlendirildiğinde, büyük olasılıkla bir pijama takımı olarak yorumlanabilir. Ayağında da kırmızı-beyaz puantiyeli, siyah topuk rengi detayıyla çoraplar yer almaktadır. Figürün bu haliyle, herhangi bir estetik kaygı gözetmeden çizildiği, annenin hem kendi halinde hem de çocuğuna yakın ve ulaşılabilir bir pozisyonda temsil edildiği görülmektedir.

Bu temsilde, kadın karakterin görünümünde bakımlı olma ya da estetik beklentilere uygunluk gibi toplumsal baskı unsurlarına yer verilmemiştir. Bu durum, kadının yalnızca bakım veren değil, aynı zamanda gündelik hayatın sıradan ama sahici bir öznesi olarak görünür kılındığı bir anlatı sunar. Özellikle çocuk kitaplarında annelik çoğunlukla ya idealize edilmiş (nazik, hep gülen, bakımlı) ya da stereotipleştirilmiş (ev işlerine gömülü, sessiz) şekillerde sunulurken, bu sahnede annelik, yorgunluk, doğallık ve sevecenlikle iç içe geçmiş çok katmanlı bir halde görselleştirilmiştir.

Ayrıca, bu temsil geleneksel ev içi kadın temsillerinin dışına çıkarken, aynı zamanda ev içinde olmaya dair yüklenen edilgenlikten de ayrılır. Kadın karakter, hareketsiz değil, çocuğuna kitap okuyan, onunla ilişki kuran ve aktif bir etkileşim içinde olan bir özne olarak sunulmuştur. Bu yönüyle, kitap sadece bir dinlenme anını değil, aynı zamanda aktif bir bakım emeğini ve duygusal iletişimi sahneler. Dolayısıyla bu görsel, ev içi kadınlığın görünür olduğu ama onun klişelerle değil, sade bir gerçeklikle kurulduğu önemli örneklerden biridir.

Bu bağlamda, bir sonraki sahnede yer alan kız çocuk figürü de, benzer biçimde, toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuyan ve alışılagelmiş kız çocuğu temsillerinden farklılaşan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Burada yer alan kız çocuğu figürü, çocuk edebiyatında sıkça karşılaşılan "nazik, duru, güzel ve düzenli" kız çocuk imgelerinden oldukça farklıdır. Karakterin dağınık, kıvırcık ve parlak turuncu saçları, koyu tonlardaki kısa elbisesinin altına giydiği mor şort, dizlerine kadar uzanan çizgili tozluklar ve rahat babet benzeri ayakkabıları, onun hem bireysel hem de özgür bir tarz geliştirdiğini göstermektedir.

Şekil 37. Ayça'nın Yeni Evi / Yin Chien / Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2023

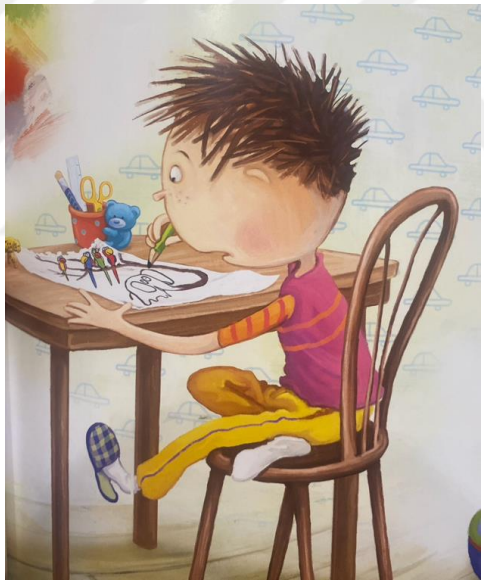
Kaynak: Chien, 2023

Ancak bu sahne yalnızca bir stil ifadesi değildir. Kız çocuğunun bir sınıf ortamında, aktif biçimde makasla bir maske kestiği, masasına dağılmış kâğıtlar ve malzemelerle birlikte resmedildiği bu kompozisyon, karakterin yalnızca fiziksel değil, zihinsel olarak da aktif, yaratıcı ve hareketli bir özne olduğunu açıkça ortaya koyar. Giysi biçimi onun hareketine engel olmaz, aksine bu temsil, kız çocukların hem rahat giyinebileceğini hem de sınırlanmak zorunda olmadığını anlatır. Bu karakterin görünümü ve bedensel dili, normatif feminenliğin dışında bir performansa alan açar. Dolayısıyla, kız çocuk figürü de, geleneksel kızlık rollerinin dışında yer alan bir varoluş biçimiyle bu dönüşüm hattını sürdürmektedir.

Önceki sahnede yer alan kız çocuğu figürü, hareket özgürlüğüne sahip, yaratıcı ve konforlu kıyafetler içindeki görünümüyle toplumsal cinsiyet normlarının ötesine geçen bir temsil sunarken, bu sahneyi takip eden erkek çocuk figürü ise, benzer şekilde, geleneksel erkeklik anlayışının dışında resmedilmiş bir karakter olarak öne çıkar. Bu bağlamda, her iki karakterin de kendi bedenlerini ve yaratıcılıklarını sınırlamayan kıyafetler içerisinde sunulması, görsel temsillerdeki toplumsal cinsiyet kodlarının sorgulanabildiği alanlara işaret eder.

Bu sahnede erkek çocuk, çocuk odası ortamında, bir masa başında büyük bir dikkatle çizim yapmakta, yaratıcılığını, renkli kalemler ve çizgilerle dışa vurmaktadır. Üzerinde pembe ve turuncu tonlarında çizgili bir tişört, altında ise bol kesimli, sarı renkte, mor çizgili eşofman tarzı pantolon bulunmaktadır. Bu kıyafet kombinasyonu, geleneksel olarak "erkeksi" giyim tarzlarının dışında konumlanır. Özellikle üst giyside yer alan pembe tonlar, hala birçok kültürel bağlamda "kadınsı" renkler olarak kodlanmakta, erkek çocuklara uygun görülmemektedir. Ancak bu sahnede renkler herhangi bir sorun ya da çelişki yaratmaksızın, çocuğun günlük yaşamının bir parçası gibi doğal biçimde sunulmuştur.

Şekil 38. Utku'nun Kalemi / Filiz Özdem / Yapı Kredi Yayınları, Şubat 2020

Kaynak: Özdem, 2020

Erkek karakterin pembe tonlarını taşıması, onun erkekliğini tehdit etmeyen bir seçim olarak resmedilir. Bu da, toplumsal cinsiyetin yalnızca renkler üzerinden değil, o renklerin nasıl anlamlandırıldığı üzerinden de kurulduğunu göstermektedir. Bu görsel, erkek çocuk figürünü yalnızca fiziksel güç, hareket ya da otorite üzerinden değil, yaratıcılık, içsel dünya ve renkli bir özneleşme üzerinden sunmasıyla, geleneksel erkeklik kurgusunu esnetmektedir. Koller (2008), renklerin toplumsal cinsiyet kimliğinin inşasında kültürel kodlar aracılığıyla işlev gördüğünü ve özellikle erken yaşta çocuklara cinsiyete dayalı rollerin aktarımında belirleyici olduğunu belirtir. Ancak bu sahnede, çocuklara alternatif

bir “erkek olma hali” gösterilmekte, renklerle, duruşla ve etkinlikle birlikte, erkekliğin duyarlılık, ifade ve estetikle de bağ kurulabileceği ifade edilmektedir.

Tüm bu sahneler bir arada değerlendirildiğinde, çocuk karakterlerin kıyafet seçimleri ve renk kullanımı yoluyla toplumsal cinsiyet rollerinin görsel düzlemde nasıl kurulduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Giysi renkleri incelendiğinde, halen belirli cinsiyetlere ait olduğu düşünülen tonların baskın biçimde kullanıldığı görülmektedir. Kadın ve kız çocuk karakterler genellikle pembe, kırmızı, mor, turuncu ve sarı gibi parlak, sıcak ve dikkat çekici renklerle resmedilirken, erkek karakterlerde ise kahverengi, lacivert, gri ve yeşil gibi daha nötr ve koyu tonların tercih edildiği fark edilmektedir. Özellikle kız çocuklarının parlak ve desenli giysilerle, estetik detaylara ağırlık verilerek sunulması, onların dış görünüme atfedilen anlamlarla daha yoğun biçimde ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Charlesworth (2005), renklerin çocuklara toplumsal cinsiyet kimliklerini öğretmenin “sessiz ama etkili yollarından biri” olduğunu vurgular. Bu ifade, renklerin yalnızca estetik tercihlerden ibaret olmadığını, aynı zamanda cinsiyet kimliğinin erken yaşta nasıl görsel olarak kodlandığını göstermesi açısından önemlidir. Benzer biçimde Koller (2008) da, bu renk kodlarının çocukların toplumsal cinsiyet normlarını içselleştirmeye başladığı kritik bir sürece işaret ettiğini belirtir. Bu bağlamda, görsel materyaller aracılığıyla sunulan renklerin, çocukların kendilerini ve başkalarını nasıl konumlandıracaklarına dair güçlü bir belirleyici işlev üstlendiği görülmektedir.

Aksesuar kullanımı da benzer biçimde cinsiyetli bir anlam taşımaktadır. Takı, küpe, fiyonk, saç tokası ve benzeri süsleyici ögelerin çoğunlukla kadın ve kız çocuk karakterlere atfedildiği, erkek karakterlerde ise bu tür detayların ya hiç yer almadığı ya da oldukça sınırlı biçimde sunulduğu tespit edilmiştir. Bu durum, “kadın” kimliğinin hala estetikle, süsleme ve dış görünüşle özdeşleştirildiğini ortaya koymaktadır. Bu da toplumsal cinsiyetin bedensel düzeyde, özellikle görsel temsil yoluyla yeniden kurulmasına neden olur. Aksesuarlar bu anlamda yalnızca estetik öğeler değil, aynı zamanda karakterin cinsiyet kimliğini ve toplumsal konumunu pekiştiren görsel simgelere dönüşmektedir.

Ancak tüm bu kalıpların dışında yer alan, özellikle modern resimli çocuk kitaplarında karşımıza çıkan bazı sahneler, toplumsal cinsiyet temsillerinin dönüşüm potansiyeline işaret etmektedir. Örneğin, çiçek desenli önlük giymiş bir baba figürü ya da sade, nötr

renkli kıyafetler içinde resmedilen aktif bir kız çocuğu gibi örnekler, cinsiyet rollerinin sabit olmadığını ve görsel düzlemde yeniden kurgulanabileceğini göstermektedir. Bu tür alternatif temsiller, yalnızca bireysel farklılıkları değil, aynı zamanda toplumsal kalıpların sorgulanabilirliğini de görünür kılar. Aina ve Cameron'un (2011) belirttiği gibi, "çocuklara klişe dışı temsiller sunmak, onların toplumsal cinsiyet kalıplarını sorgulamasına yardımcı olabilir" (s. 12). Bu yönüyle, norm dışı görsel temsiller, çocuklara yalnızca bir "kendilik" alanı değil, aynı zamanda daha özgür, daha çeşitlenmiş bir toplumsal hayal alanı da sunmaktadır.

Bu tez kapsamında incelenen resimli çocuk kitapları, toplumsal cinsiyetin görsel ve anlatımsal düzeyde nasıl inşa edildiğine dair çok katmanlı, yer yer çelişkili ancak dönüştürücü potansiyel barındıran temsiller sunmaktadır. Altı ana başlık altında yapılan analizler, yalnızca bireysel sahnelerin betimlenmesiyle sınırlı kalmayıp, bu sahnelerin taşıdığı ideolojik yükleri ve pedagojik işlevleri de gözler önüne sermektedir.

İlk olarak, karakterlerin kişilik özelliklerine odaklanan bölüm, çocuk kitaplarında ebeveyn figürlerinin giderek daha çok karşılıklılık ve iş birliği temelli ilişkiler içinde resmedildiğini ortaya koymuştur. Geleneksel olarak kadınlara atfedilen bakım, temizlik ve duygusal emek gibi görevlerin erkek karakterler tarafından da üstlenilmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin sabit değil, müzakereye açık birer kültürel kurgu olduğunu göstermektedir. Bu anlatılarda hem annelerin hem babaların ortak sorumluluklar etrafında eşit bir şekilde var olması, çocuklara kapsayıcı ve eşitlikçi bir aile modeli sunulması açısından önemlidir.

İkinci bölümde meslek temsillerine dair yapılan analizler, resimli çocuk kitaplarının halen cinsiyetle özdeşleştirilmiş rollerle dolu olduğunu ortaya koymakla birlikte, bu kalıpları kırmaya yönelik çabaların da giderek görünür hale geldiğini göstermektedir. Erkek öğretmenler, kadın mimarlar ya da pastane sahibi kadın figürleri gibi örnekler, çocuklara toplumsal cinsiyet normlarının ötesine geçebilecekleri hayal alanları sunmakta, yalnızca "ne olmak istedikleri" değil, aynı zamanda "nasıl var olmak istedikleri" konusunda da alternatif modeller önermektedir.

Üçüncü bölümde iş ve emek dağılımına dair yapılan değerlendirme, cinsiyet temsillerinin yalnızca mesleki rollerle değil, gündelik hayattaki görünmez emek süreçleriyle de

şekillendiğini ortaya koymuştur. Erkek karakterlerin yemek yapma, çocuk bakma veya temizlik gibi sahnelerde yer alması, toplumsal cinsiyet rollerinin esnetilebildiğini gösterirken, bu temsillerin çocuklara esnek, paylaşılabilir rollerin mümkün olduğunu hissettirmesi bakımından önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlatılar, bireysel düzeyde çocuklara sadece seçenekler sunmakla kalmaz, aynı zamanda daha eşitlikçi bir toplumsal hayalin inşasına da katkı sunar.

Kapak görsellerine odaklanan dördüncü bölümde ise, toplumsal cinsiyetin nasıl daha "ilk bakışta" bile kodlandığı çarpıcı biçimde ortaya konmuştur. Kadın karakterlerin çoğunlukla taşıyan, yönlendiren ya da bakım veren figürler olarak resmedilmesi, erkek karakterlerin ise duygusal, yaratıcı ve üretken özelliklerle donatılması, geleneksel rollerin hem sürdürüldüğü hem de dönüştürüldüğü görsel stratejileri göstermektedir. Bu görsellerin çocukların zihinlerinde bıraktığı ilk izlenimin, onların kendilik kurgularını nasıl şekillendirdiği düşünüldüğünde, estetik olanın politik olanla kesiştiği bir alanda durdukları söylenebilir. Butler'ın toplumsal cinsiyeti tekrarlanan performanslar olarak tanımlayan kuramı, bu kapak görsellerinin pedagojik etkisini anlamlandırmak açısından yol göstericidir.

Beşinci bölümde karakterlerin mekânsal konumlandırılması üzerinden yapılan çözümleme, kadın karakterlerin sıklıkla ev içiyle sınırlandırıldığı, erkek karakterlerin ise doğada, okulda, sokakta ya da üretken ortamlarda yer aldığı bir dağılımı gözler önüne sermiştir. Ancak bu kalıpların kırıldığı, kız çocuklarının dış mekânda aktif biçimde temsil edildiği veya yaşlı kadın karakterlerin bireysel ve bağımsız özneler olarak sunulduğu sahneler, normatif çerçevenin dışında kalan temsillerin de artık daha görünür hale geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda mekân, yalnızca bir arka plan değil, toplumsal cinsiyetin inşa edildiği bir düzlem olarak işlev görmektedir.

Son olarak, giysi türleri, renk tercihleri ve aksesuar kullanımı üzerinden yapılan altıncı başlıktaki analizler, toplumsal cinsiyetin estetik seçimlerle nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymuştur. Kadın ve kız çocuk karakterlerin parlak, desenli ve süslenmiş biçimlerde, erkek karakterlerin ise sade, koyu tonlarda ve işlevsel giysilerle sunulması, çocuklara cinsiyetin görsel dil aracılığıyla öğretildiğini göstermektedir. Charlesworth ve Koller'in vurguladığı gibi, renk ve aksesuarlar yalnızca zevk ya da moda tercihi değil,

toplumsal öğrenmenin sessiz ama etkili araçlarıdır. Ancak aynı zamanda çiçek desenli önlük giymiş bir baba figürü ya da sade kıyafetli bir kız çocuğu gibi örnekler, bu kalıpların sorgulanabileceğine ve dönüştürülebileceğine işaret etmektedir. Bu da çocuklara daha esnek, daha özgür bir kimlik alanı sunmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışmada analiz edilen resimli çocuk kitapları, toplumsal cinsiyetin hem yeniden üretildiği hem de dönüşüm potansiyeli taşıyan bir alan olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Görsel ve sözel anlatıların bu çift yönlü doğası, çocuklara yalnızca var olan normları aktarmakla kalmayıp, onları sorgulama ve yeniden inşa etme olanağı da sunmaktadır. Bu nedenle, çocuk kitaplarının içerdiği temsiller yalnızca bireysel gelişim için değil, aynı zamanda daha adil, eşitlikçi ve kapsayıcı bir toplum hayali için de kritik öneme sahiptir.

5. SONUÇ

Bu tez çalışması, resimli çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet temsillerinin nasıl kurulduğunu görsel analiz yöntemiyle inceleyerek, çocuk edebiyatının yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda ideolojik bir işlev taşıdığını ortaya koymuştur. Toplumsal cinsiyetin çocukluk döneminde nasıl öğrenildiği, içselleştirildiği ve yeniden üretildiği sorusuna odaklanan bu çalışma, çocuklara sunulan görsel ve sözel temsillerin, bireysel kimlik oluşumuna olduğu kadar toplumsal normların sürdürülmesine de katkı sunduğunu göstermektedir.

Araştırmada, Türkiye'de çocuk kitapları alanında etkili olan dört yayınevi -Can Çocuk, İş Bankası Kültür Yayınları, Nesin Yayınevi ve Yapı Kredi Yayınları- bilinçli bir tercihle seçilmiştir. Bu yayınevleri, hem klasik hem de çağdaş çocuk edebiyatı örneklerini barındırmaları, geniş okur kitlesine ulaşmaları ve eğitim politikaları ile kültürel değer aktarımında belirleyici rol oynamaları bakımından önem taşımaktadır. İncelenen yaklaşık 30 kitap, içerik ve görsel anlatım açısından çeşitlilik göstermesi ve farklı temsillere olanak sağlaması nedeniyle tercih edilmiştir.

Analizler sonucunda, bazı kitapların hâlâ geleneksel cinsiyet rollerini yeniden ürettiği, kadın karakterlerin ev içi rollerle, erkek karakterlerin ise kamusal ve etkin pozisyonlarla temsil edildiği görülmüştür. Bu kitaplar, toplumsal cinsiyeti biyolojik farklılıklara indirgeme riski taşıyarak, normatif rollerin meşrulaştırılmasına zemin hazırlamaktadır. Buna karşın, özellikle son yıllarda yayımlanan bazı eserlerde toplumsal cinsiyet kalıplarını sorgulayan, kız çocuklarını aktif, özgüvenli ve yaratıcı bireyler olarak sunan, erkek çocuklara ise duygusal ifade, bakım verme ve eşitlik temelli ilişkiler kurma imkânı tanıyan anlatıların yer almaya başladığı da gözlemlenmiştir. Bu yönüyle, incelenen kitaplar toplumsal cinsiyet perspektifinden hem güçlü hem de zayıf yönler barındırmaktadır.

Görsel analizler, yalnızca karakterlerin eylemleriyle değil, giysi tercihleri, renk kullanımı, mekândaki konumlanmaları, yüz ifadeleri ve ilişkisel duruşlarıyla da toplumsal cinsiyet temsillerinin nasıl kurulduğunu açığa çıkarmıştır. Çocuklara sunulan bu temsillerin, onların duygusal, bilişsel ve toplumsal gelişiminde kalıcı etkiler bırakabileceği gerçeğinden hareketle, özellikle erken yaşta okuma deneyimlerinin cinsiyet eşitliğine duyarlı bir şekilde yapılandırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, bu tez çalışması, çocuk edebiyatının hem bireysel hem de toplumsal ölçekte dönüşüm potansiyeli taşıyan güçlü bir alan olduğunu vurgulamaktadır. Yayıncılardan yazarlara, illüstratörlerden eğitimcilere kadar bu alana yön veren tüm aktörlerin, sundukları içeriklerde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmeleri, çocuklara yalnızca "doğru"yu değil, farklılıkları, sorgulamayı ve özgürlükleri tanıtan temsiller sunmaları gereklidir. Bu yaklaşım, yalnızca daha adil bir edebiyat anlayışına değil, eşitlikçi bir toplum hayaline de katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

Aina, O. E., & Cameron, P. A. (2011). Why does gender matter? Counteracting stereotypes with young children. *Dimensions of Early Childhood*, 39(3), 11–19.

Alıcı, N., & Daşlı, G. (2019). *Toplumsal cinsiyet ve barış*. Dipnot Yayınları.

Antmen, A. (2021). *Sanat ve cinsiyet*. İletişim Yayınları.

Beauvoir: de. (2024). *İkinci cinsiyet* (Cilt 1 ve 2). Koç Üniversitesi Yayınları.

Birer, B. A. (2015, 31 Ekim). Angela McRobbie ile röportaj: Yeni kitabı, feminizm, akademi ve sosyal medya hakkında. *5 Harfliler*. https://www.5harfliler.com/angela-mcrobbie-ile-roportaj-yeni-kitabi-feminizm-akademi-ve-sosyal-medya-hakkinda/

Bourdieu, P. (2001). *Eril tahakküm* (B. Yılmaz, Çev.). Bağlam Yayınları.

Butler, J. (2020). *Cinsiyet belası* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları.

Butler, J. (2025). *Kim korkar toplumsal cinsiyetten?* (E. Sarıtaş, Çev.). Metis Yayınları.

Chambers, A. (1985). *Booktalk: Occasional writing on literature and children*. Bodley Head.

Charlesworth, R. (2005). *Gender in early childhood*. Teachers College Press.

Connell, R. W. (2022). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Eroğlu, E. (2022). Kapsayıcı resimli çocuk kitaplarının okul öncesi eğitimde kullanılması. *Temel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 60-73. https://doi.org/10.55008/te-ad.1086885

Estés, C. P. (2021). *Kurtlarla koşan kadınlar* (H. Atalay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Fine, C. (2020). *Toplumsal cinsiyet yanılsaması* (K. Tanrıyar, Çev.). Sel Yayıncılık.

Freire, P. (2023). *Ezilenlerin pedagojisi* (D. Hattatoğlu & E. Özbek, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Gilligan, C. (2017). *Kadının farklı sesi: Psikolojik kuram ve kadının gelişimi* (D. Dinçer, F. Arısan, & M. Elma, Çev.). Pinhan Yayıncılık.

Hall: (2017). *Temsil: Kültürel temsiller ve anlamlandırma* (İ. Dündar, Çev.). Pinhan Yayıncılık.

Hamilton, M. C., Anderson, D., Broaddus, M., & Young, K. (2006). Gender stereotyping and under-representation of female characters in 200 popular children's picture books: A twenty-first century update. *Sex Roles*, 55(11-12), 757–765. https://doi.org/10.1007/s11199-006-9128-6

hooks, b. (2022). *Feminizm herkes içindir* (E. Ayhan, B. Kurt, Ş. Özgün, & A. Yıldırım, Çev.). BGST Yayınları.

Hunt, P. (1994). *An introduction to children's literature*. Oxford University Press.

Karataş, A. (2020). *Uyuyan güzel uyandı: Masalların toplumsal cinsiyet rolleri üzerine etkisi*. Nemesis Kitap.

Koller, V. (2008). Not just a colour: Pink as a gender and sexuality marker in visual communication. *Visual Communication*, 7(4), 395-423. https://doi.org/10.1177/1470357208096209

Lister, R. (2007). Why citizenship: Where, when and how children? *Theoretical Inquiries in Law*, 8(2), 693-718.

Marshall, E. (2004). Stripping for the wolf: Rethinking representations of gender in children's literature. *Reading Research Quarterly*, 39(3), 256-270. https://doi.org/10.1598/RRQ.39.3.2

McRobbie, A. (2009). *The aftermath of feminism: Gender, culture and social change*. Sage Publications.

Millett, K. (2024). *Cinsel politika* (S. Selvi, Çev.). Can Yayınları.

Oakley, A. (1974). *The sociology of housework*. Martin Robertson.

Rose, G. (1993). *Feminism and geography: The limits of geographical knowledge*. Polity Press.

Rose, J. (1992). *The case of Peter Pan: Or the impossibility of children's fiction*. Macmillan.

Sezer, M. Ö. (2015). *Masallar ve toplumsal cinsiyet*. Evrensel Basım Yayın.

Walby: (2024). *Patriyarka kuramı* (H. Osmanağaoğlu, Çev.). Dipnot Yayınları.

Yanat Bağcı, Y. (2021). *Toplumsal cinsiyet okumaları*. Nobel Yayınları.